

Fragmente din istori'a Pedagogice.

I.

Orientulu este mam'a a tóta religiunea si cultur'a. Statulu, artea, sciinti'a si viéti'a familiara pórtá asiadara acolo caracterulu religiosu. — Statulu preotiescu este celu domnitoru, caci elu singuru este in posesiunea sciintiei si a culturai spirituale. Autoritatea sa si-o intemeéza acela pe cartile sante, date dela D-Deu, a caroru comentare remase rezervata pentru elu. Cá aceste documente sante sa nu se altereze prin adaose omenesci, ele trebuira a se tiené pentru toti timpú nestramutatu in form'a originara si a se pastrá literalmente in memoria. D'aceea viéti'a religiósá a orientaliloru nu stete atatu intr'o impartasire interna, catu in pazirea usantielor si çeremoniiloru prescrise, in urmarea unui modu de vietuire deosibitu, in pastrarea moravuriloru si in recitarea mecanica a unoru rugatiuni, ce in Tibetu si la Calmuchii se indeplinesce anche si prin masine. Ori-ce sciintia si fapta trebuia a fi consacrata prin religiune, — mái tóta miscarea, lucrarea si sentimentulu le prescriea religiunea pana in cele mai amarunte.

Educatiunea orientului se póte asiadara numí religiósá. Inse orientulu este numai cea d'anteiu trépta a culturai, si popórele lui devenira copii carunti; caci usanti'a neactiva, tienerea mortisiu de cele ereditate si invetiatur'a lipsita de tóta socotinti'a impedecea ori-ce desvoltare. Relegea crestinului este pentru acesta unu indemn pu-ternicu spre actiune morala; pecandu relegea orientalului remase o lucrare din-afara, unu servitiu ceremonialu, ce a obositu spiritele si a datu sentiuriloru directiune mai

multu spre gustarea placerilor trupesci, incatu si des-frenarea, ma si omorulu de prunci potu a se privi de servitii d-deesci.

Orientalulu adóra in Zeii sei fenomene si puteri natu-rale; elu nu scia a deosebí între spiritulu si natura. Relegea lui este asiadara relege naturala, D-zeulu seu este pentru elu o putere din-afara ostila, carei i cata a se supune neconditionatu, si de care elu s' apropia cu frica si tremuru. Amasuratu acestui conceptu despre lume elu nu mai cunósce altu-ceva in statu, in familia, in educatiune de catu numai o dedare la supunere órba, neconditionata si in instructiune numai o traditiune nestramutata a asiedieminteloru religióse prin memoria. O desvoltare mai mare a spiritului prin diverse materii de invetiatura e tocma asia de neertata, cá si propasirea din supunere dedata la actiune libera. Lui i lipsesce sentiulu de personalitate, cunoscinti'a dreptului individualitateri sale si a neaternarii cugetului, voiei si sentiului seu.

Acestu caracteru generalu alu culturei orientale mai capata la singuraticele popóre si alte insusimi deosebite. In China*) imperatulu se privesce de parinte alu poporului seu, care asiadara forméza famili'a lui si façia cu acela este minorenu, lipsitu de vointia. Acésta privire influintiéza apoi asupra tuturoru relatiuniloru publice, caci famili'a se privesce de santa, datorintiele familiare se tienu de cele mai inalte, incatu in lumea chinea, stricata muralicesce, tóta virtutea, sinceritatea, fidelitatea si iubirea si-a aflatu sca-para numai in familia. Fiacare familia e unu statu micu,

*) Despre poporulu chiesu numai cu secululu 16. incepura a trece la noi impartasiri mai positive prin Portugisi si unii missionari.

si acesta o forma de familia mare. Poligami'a e concésa maimariloru si Mandariniloru, totdeuna inse are una din femei anteitate cá soția legiuita, carei celelalte sunt sub-ordinate. Muierile vietuescu in starea serbitutei si legile se ocupa fôrte puçinu de ele. Muierea, care 'si va tractá reu barbatulu are sa capete 100 de bete, candu in casulu contrariu barbatulu nu este culpaciu. Tieranulu 'si inhama la plugu muierea cu asinulu seu, si fiacare barbatu póte a 'si vinde dupa placu muierea si copii. Daca cineva n'are copii de sessu barbatescu (pentruca numai acestia sunt pretiuiti, deórece numai ei latiescu numele familiei, pecandu fetele la maritalulu loru ilu lépada pe totdeuna) 'si adoptéza unulu ori doi, cá sa aiba. Si totusi in China se iau medilóce preventitóre populatiunei prémari prin aruncarea prunciloru cu sutele in riuri (seu la cani*). Fiiulu remane in supunerea tatalui, catu traesce acestu, si candu cineva se destinge in China, atunci se remuneréza tata-seu, caci a educatu unu asemene fiiu. — „Scopulu a tóta educatiunea“, dice unu intieptu chinesu, „este virtutea. Scolarulu trebe a nazuí catra ea; invetiatorulu trebe sa fia datatoru de exemplu tinerimei si sa se privésca pe sine de unu formatoru, care are d'a formá massa cea bruta. Invetiaturile si svatuirile lui sa fia cá plói'a primaverei preste plante. Lectiunea fiacarei dile sa fineze c'o istoria scurta, instructiva.“

Fiindu inse China unu imperiu fôrte mare, cere si unu mecanismu de dirigatorii bine-regulatu. Mandarinii tienu loculu imperatului, carele trebe a fi celu mai eruditu barbatu alu poporului seu, deórece elu are d'a comandá d'a scí, d'a esaminá si d'a regulá tóte. Trebe dara nunumai

*) Vedi Fasciór'a 1 a Amicului pag. 16 si 17.

a se instruí prin scóle in cunóscintiele cerute officialii cei numerosi, ci se si cere cá fiacare chinesisu sa fia in stare d'a precepe voi'a si comand'a imperatului. China este asiadara tiér'a scóleloru si a examenelor, prin cari inaintéza omulu din trépta 'n trépta in servitiulu de statu. Esami-natorulu candidatiloru pentru cele mai inalte posturi de statu este insusi imperatulu, si rezultatulu examenelor s'aduce toldeuna la cunoscintia publica prin gazet'a statului. Officialulu inse trebe a'si fi castigatu nunumai cerutele cunóscintie de lucru, ci a fi inaintatu in cultura la atata, cá sa scia face poesii si sa aiba unu gustu bunu esteticu. Cu tóte aste cunoscintiele lui potu fi numai o memorare séca, caci o cercetare si meditare libera asupra obiectelor de invetiatura nu e concésà, fiindca si in scóla domnesce mecanismu strensu.

Prin cetati se ingrigesce dirigatori'a de scóle populare, in satele mai mari se intemeiéza acele cu spesele lor proprii. Instructiunea incepe cu alu cincilea anu alu vietii si tiene, fara de ferii, pana la alu doispredecelea anu. La invetiatura se intrebuintiéza carti tiparite. Fiind-ca Chinesii n'au litere, decatu semne pentru idei, care intre sine se potu intrebuintiá in sensu diferitu, si fiindca accentuarea si glasulu in vorbire potu sa dea cuventului candu unu intielesu candu altulu: citirea si scrisulu suntu lucruri fórt grele. Cine a invetiatu 80,000 cuvinte si cu aceste totatate semne de vorbe, este fórt invetiatu, deórece odata cu semnele vorbeloru cata a 'nvetiá si a precepe si lucrulu. Instructiunea incepe cu deprinderi de memoria, invetiandu prunculu de rostu sentintie si massime de viétia stravechi. Dup' aceea urméza deprinderi in lectura. Prelunga citire si scriere se invétia ceva calculu (socotéla) si cunoscintie de folosu comunu, cu ajutorulu cartii de lectura. Scól'a populara are patru cursuri séu clase, si pentru fiacare aceste

clase este cate o carte tiparita, de numirea si cuprinsulu urmatoriu: 1. Pe-kiasing, o numenclatura, pe care copii trebe s'o invetie de rostu; 2. Tha-tse, carte de lectura cuprindietóre de cunoscientie in comunu folositóre; 3. Tsiense-ouen, adica o intrunire de 1000 litere; 4. San-tse-king, adica o culesiune de versuri trisilabe, cari cuprindu anteiele elemente de morala si de legi. Peste di se tiene scóla de dóue ori si seracii se instruéza nóptea. Fruntasii tienu instructori de casa. Scóle de fete nu sunt. Sunt in imperiu mai multe institute mai inalte cu cate unu supra- si cate unu subinvetiatoru. In fruntea tuturoru stabilimenteloru de educatiune sta academi'a imperiala.

Fiindca in China tóta actiunea e prescrisa prin vr'o lege, esista si despre metodu si prassa scolara felurite instructiuni. Cele mai de capetenia sunt urmatórele: scolarii vinu la scóla de candu se crépa de dioa, saluta pe Confuciu si pe invetiatorulu si sér'a se departéza in asemenea modu. In clasele pline invetiatorulu lasa anteiu pruncii cei mici, si pe cei carii siedu mai departe. Ducunduse catra casa pe drumu nu este ertatu prunciloru a se jucá, si ajungendu acasa au sa salute pe zéii domestici, pe strabunii si parintii loru, dup' aceea sa 'si citésca lectiunea, inse cu glasu tare; cartea sa si-o tiena copilulu bine 'n mana, candu scria sa siéda dreptu, sa nu si pateze degetele; candu citeste sa tiena cartea in departare de trei policari dela ochi; pe strada sa nu sara si jóce; catra cei maimari sa se pórte dupa regulele prescrise, sa vorbésca linu, blandu; sa nu citésca lectura de petrecere, nici sa 'si petróca timpulu cu cantari d'acele; diminéti'a sa lucreze; candu se obosesce spiritulu sa se recreeze prin miscare si lucru trupescu, etc. etc.

Cea d'anteiu instructiune incepe cu invetiarea çeremoniiloru felurite, ce au ei, dup' aceea se invederéza cu-

noscintiele elementare prin lucruri materiale si se intiparescu in memoria, invetianduse pe tóta dio'a cate patru caractere (semne de vorbe.) Cei lenesi se pedepsecu cu bastonata Citirea cu scrisulu se 'nvétia deodata. Scrierea este in scótele populare chineze lectiunea principala. Asupra purtarii morale a copiiloru priveghiéza dirigatoria. Totu la 14 dile capii familiiloru tienu essamenu. Essamenele de statu se tienu in case incuiate si sigilate. Dupa reesitulorulu celu essaminatu 'si primesce postulu, imbracamintea si tóte semnele sale deosibite. Ori-care Chinesu feru distiyctiune póte ajunge si la cele mai multe posturi de stata, daca s'a supusu odata essamenului cu succesu bunu.

Din tóte aste e vederatu, ca disciplin'a stricta, pedéps'a trupésca si memorarea fara socotintia sunt principiile pedagogicele chineze. — De altminte si prelunga acésta cultura scolastica este in China, Japanu si Tibetu multa cruditiune, care inse sta eschisivu numai din tieneré-in-minte a multorulu nume, numeri si lucruri, si intr'o sistematica unilaturala.

II.

Unu mare contrastu alu Chinesilorulu in asta privintia sunt locuitorii din regiunile Gangului, Indului si Nilului. In China statulu nu ese din conceptulu familiei si imperatulu e si capulu mirenescu si celu bisericescu, elu este totodata si omu si si „fiu alu cerului“, este „loctiitorulu lui D-deu“. Din contra in India si Egiptetu societatea statului se imparte in patru caste, cari restrengu pe fia-ce individu la o anumita ocupatiune. In India sunt: 1. cast'a Braminilorulu, — de ea tienu Popii si invetiati; 2. cast'a ostasilorulu si persónelorulu magistratuale; 3. cast'a negutiitorilorulu, meseriasilorulu si agricultorilorulu; 4. cast'a Sudrailorulu,

adica a acelorú ómeni, cari potu ajunge servii unui Braminu, ai unui ostasiu ori negutietoru. In frunte stau asiadara popii, prelunga care numai class'a ostasiloru, de care tiene si imperatulu, mai are unele indreptuiri. Fiind-ca preotii in puterea castei loru sunt in posesiunea a tóta sciinti'a, asiadara tóta sciinti'a si cultur'a este popésca, deórece aceea e séu numai pregatitóre pentru dirigatori'a preotiesca, séu impartasesce poporului une'e doctrini fundamentale, rugatiuni si çeremonii ale servitiului d-deescu, atatu adica, catu se cere cá poporulu sa se póta impartasi la cultu si sa póta remanea sub domnirea popiloru — Pucinu se putú dara asceptá dela asemenea scóle, in cari se invetiara numai rugatiuni, çeremonii religióse cevasi citire si scriere, pecandu dincontra scóle popesci erau multe, in cari afara de splicatiunea santeloru carti se mai invetiá si jurisprudencia, medicin'a, astronomia etc. Caci pop'a catá sa fia jude, medicu, geodetu (mesuratoru de pamentu), facatoru de calindare, deórece tóte aceste servitiuri stetéu, cá popesci, in administratiunea popiloru. Maretiel lucruri de architectura, produsele de arta si scripturale ale acestoru popóre vedescu o cultura inalta a spiritului; inse date mai sigure despre scólele Indianiloru si Egipteniloru nu sunt.*)

Popii erau, invetiatorii comuni ai poporului asiadara materi'a de instructiune era religiósa 'si educatiunea stete in dedare la çeremonialulu indatinatu. Poporulu remase fara de alta cultura mai intinsa, numai cast'a a dou'a si a treia putéu sa citésca santele carti sub conducerea popiloru. Pentru facendele (trebite) fia-carei dile era prescrisu cate unu çeremonialu deosebitu.

*) In genere cele d'anteiu cunoscintie de poporulu Indianu s'a latitu in vechime prin speditiunile lui Alessandru-Marele, si in timpulu mai nou prin coloniile Portugisiloru si Britaniloru.

Unu ce deosebitu in credinti'a Indianiloru este me-temsicós'a (credinti'a in mutarea sufleteloru din unu trupu intr'altulu). Pe acésta credintia se baséze si pietatea aceea mare a loru pentru animale, care asia merge de departe, incatu ei ridica spitaluri anume pentru cani, pecandu de suferintiele conómeniloru loru nu le pasa atatu.

Dupa legea lui Manu, care dice: »Barbatulu si muierea forméza laolalta unu singuru omu; barbatulu deplinu sta din sine insusi, din muierea si fiulu seu,« se pare ca la inceputu fiacare barbatu va fi avutu numai o muiere; totusi cei mai avuti a cadutu in poligamia; cu tóte aste muierele au acelesi drepturi cá si barbatii. Legile lui Manu punu de fundamentu alu fericirei casnice implinirea reciproca a datorintieloru celoru casatoriti, si ceru, cá muierea sa fia respectata, deórece cas'a aceea unde dinsei i se face superare, se va prapadi. In India atatu e de cordiala legatur'a intre barbatu si muiere, incatu daca móre barbatulu veduvit'a lui muiere se arde dimpreuna cu cadavrulu reposatului ei barbatu; inse asta infricosiata usantia nu li o prescria loru nici o lege. Fiacare familia 'si are Zeii sei deosebiti.

Unde locuescu familii de caste mai inalte, sunt si scóle elementare, unde pruncii invétia citirea, scrierea si calcululu. Adjunctii invetiatorului din áeste scóle sunt bastonulu si nuéu'a. Citirea se 'ncepe deodata cu scrierea; mai anteu se scriu literele in nasipu*), dup'aceea c' unu stilu de feru pe foi de finicu si peurma cu negréla pe foi de paltanu (platinu). Daca scól'a se cercetéza de unu numeru mai mare de copii, atunci invetiatorulu instruéza

*) Metodulu, d'a incepe scrisulu si citirea cu scrierea litereloru in nasipu, ce se aplica anche si pela noi in multe locuri, se trage asiadara dela poporulu acestu.

scolarii mai mari, ca cum sa invétie pe cei mici, pecandu dinsulu se ocupa cu altu despartimentu. Din India de ostu se trage si metodulu lui Lancasteru*), ce d'aici s'a straplantatu la Londonu, si d'acolo mai departe. Scól'a se tiene sub arbori, si candu timpulu e nefavorabilu — sub unu siopru. Spre deprinderea puterii intieptive servescu sentintie si invetiaturi morale si pelung' aceste este si unu catechismu budhaistu cu urmatórele 10 porunci: Sa nu ucidí nici o fiintia sufletita. Sa nu furi. Sa nu te lasi in desfrenare. Sa nu minti. Sa nu béi beuturi spirituóse (imbetatóre). Sa nu 'ti ungi capulu, perulu, nici sa 'ti colorezi trupulu. Sa nu te 'mpartesesci la cantare, dantiu, musica si teatru. Sa nu sedi nici sa jaci pe perini moi. Sa nu manci dup'amédi. Sa nu ai nici auru, nici argintu nici orice altu lucru de pretiu.

Afara d'ě scóle populare erau si scóle popesci si trei scóle mai inalte (academii), in cari se propunéu multe sciintie si unde se deosebiau nebraminii de fii braminiloru, fiind-ca unele invetiaturi se incredintiau numai la popi es-saminati. — Daca in China se memorá si esaminá multu, in India-de-ostu studintele trebe a 'si apropiá sciintiele prin meditatiune. Studintii, alu caroru timpu de invetiatura tiene 12—20 de ani, se tocnescu la unu invetiatoru, carele ii instruéza si le da mancarea si locuinti'a. Cartile de invetiatura sunt scrise in versuri si se invétia de rostu. Spre a le intielege, scolarii in timpu de 5 ani de dile asculta tacendu la disputatiunile invetiatoriloru in gradini ori temple; dupace a decursu cei 5 ani, li se concede apoi si loru a 'si descoperí indoial'a si parerea si a luá parte

*) Instructiunea reciproca, adica instruarea copiiloru prin copii. In scólele populare austriace e opritu metodulu acestu prin §. 38 alu „Regulamentulu politicu pentru scólele populare.“

activa in disputatiuni. Chiaru si la servitiulu d-deesu studintele trebe sa taca.

Asemene fura institutiunile si in **Egipetu**, in tiér'a misteriiloru si a minuniloru. Preotii egipteni anche erau ómeni fórte 'nvetiati. Ei anche depe atunci intrebuintiau çifrele in calculu si la invetiatur'a elementara a acestei sciintie folosiau més'a de computu cu petricele; la scrisóre intrebuintiau tresti'a, scórti'a interióra a papirului *) si negréla, au rosiéla. E caracteristicu pentru acésta tíera, ca si sessulu femeescu era partasiu de binefacerile instructiunei, si cantarea in scólele mai inalte se numerá între obiectele de invetiatura.

In privinti'a celoralte popóre ale orientului s' afla cateva notitie scurte numai despre educatiunea Persiloru si Judeiloru; alte date mai departe lipsescu.

III.

Persii forméza trecatórea la popórele Europei vechi, caci educatiunea loru morala-religiósa ia unu caracteru natiunalu. Nu scimu incatu e fundatu pe adeveru istoricu aceea, ce invetiaturu generalu grecu Xenofonu spune despre educatiunea lui Kyros (Ciru), inse tóte intocmirile statului persianu vedescu, cumca in Persia nu s'a deosibitu caste, ci spitie (vitie), si ca poporulu s'a silitu pururea a'si pastrá spiritulu seu resboiosu si capacitatea sa morala; dincontra o influintiare a popiloru (magiloru, caldeiloru) mai ca nu se póte observá.

Din tóte documentele istorice se vede, ca educatiunea tinerimei a fostu la Persi unu obiectu alu ingrigirei deo-

*) Unu arbustu cam de 15 picióre inaltu, — cresce in Egipetu, Siria, Sicilia, Calabria etc. — Harti'a facuta din acesta s'a intrebuintiatu mai pana catra anulu 1000 d. Cr.

sebite. „Cati copii are omulu, cu atate trepte e mai aprópe de ceriu,“ asia dicéu ei. O alta lege scrisa in cartile Persiloru dice: „Daca vréti sa fiti santi, invetiativ^e copii bine, pentruca faptele loru cele bune se voru adscria vóue.“

Dela alu 5-lea pana lu alu 20-lea anu se deprindéu copii in calaritu si sagetare, si se invetiau omeni'a. Minciun'a se privia de cea mai mare rusine, dreptatea era fórte pazita si faptele cele rele se pedepséu cu asprime. Copilulu persu trebuia a fi dedatu cu incordarile trupesci si cu tóte lipsele; elu avea sa ésa ostasiu, cuceritoriu si domnitoru bunu, caci poporulu persianu domnia peste multe popóre mari si avute si sentiulu acesta dá tineriloru inima si 'i implea de acelu focu inviosietoru, ce invinge ori-ce obstaculu. In institutele publice, ce stetéu sub conducere de betrani experimentati, tinerimea avea sa 'si aproprieze sentiul de dreplate, renfrenare de sinesi, si veracitate, fiind-ca pe virtutile aceste se basá potestatea si domnirea poporului. Cu alu 25-lea anu ajungea tinerulu cetatianu de statu si ostasiu; numai cu alu 50-lea anu scapá nescine de servitiulu militaru, si apoi se 'nsarciná cu instruarea si supravighierea tinerimei. In educatiunea acésta natiunala aflamu multe, ce ne amintescu de Sparta.

Judeii impreunu in sine, totu orientulu, fiindca educatiunea loru religiósa, ce predominá, era totodata si natiunala, incatu adica Jehova se adorá de D-deu alu Judeiloru si imperatu nevediatu, carele prin profetii sei conducé si guverná poporulu, cu carele a 'ncheiatu legatura si carui i-a fostu datu promissuni deosebite. Tóta viéti'a casnica a Judeiloru, era regulata prin porunci religióse. Precum D-Deu era capu alu familiei poporului, asia si fiacare parinte de familia era preotulu lui, care educá pe prunci in fric'a Domnului, invetiendu-i rugatiune si credintia drépta.

Supunere neconditiunata, evlavia si incredere in voi'a lui D-deu erau fundamentulu a tóta educatiunea. Fia-care anteu-nascutu era santitu lui D-deu. Copiiloru li sa dá nume de cate o insemnare frumósa; dupa 40 de dile pruncii priimiau in biserica binecuventarea lui D-deu prin gur'a si man'a preotului; la festivitatile natiunale trebuia a luá parte de timpuriu; tóta invetiatur'a si o primia in cas'a parintésca si prescrierile religióse invetiau a le cunosce prin viet'i'a practica. Numai pruncii fruntasiloru si ai popiloru invetiau afara de aceste socotéla si scriere; caci scóle populare numai cam pe timpul lui Cristosu s'a infiintiatu in Palestina, unde pruncii se deprindeu in cantarea inneloru sante.

Scólele mai inalte serviau numai spre cultivarea fiiloru leviteni si cuprindéu tóta sciinti'a. Legea lui Moisi a fostu fundamentulu vietii morale, religióse, scientifice si de statu. Prin sinagogi preotii splicau scriptur'a poporului adunatu. Cultur'a mai inalta o sugéu fii levitiloru din scólele profesoriloru, in loculu caroru mai tardiu intrara scólele rabbinene, pe care le intemeia cate unu invetiatu, spre a instrua elu pe altii. Scolarii se esaminau in anumite perióde, esamenulu stá din disputa. Scólele rabbinene in-curendu se prefacura in asiedieminte juridico-teologice, care comentau legile in limba figurata. Dupa timpul lui Cristosu sciintiele ajunsera la mare inflorire intre Judei, se intemeiara Academii, care servira de modelu la cele arabice si la cele crestine din vécurile de mai incóce. In acele se invetia teologia, jurisprudintia, medicina, limbi, botanica si astronomia.

Aceste notitie puține sunt totulu ce scimu in genere despre scólele orientului vechiu. Din ele se véde, ca scóle populare in intielesulu nostru a avutu numai Chinezii, ca tóta instructiunea mai departe a fostu numai reli-

giósa si ca ver-ce scóla mai inalta era numai unu semi-nariu teologicu, si altu nimicu. Metodulu de invetiatura a statutu totdeuna între marginile mecanismului temporiu, si educatiunea a remasu in sclavi'a datineloru credite si a prescripteloru pastrate din generatiune in generatiune.

Scól'a in raportu cu cas'a.

In timpii vechi, pecandu popórele ducéu o viétia nomada, cultivarea prunciloru, precum atinseremu in mai multe locuri, stá singuru numai in man'a parintiloru. Dupa-ce inse agricultur'a a legatu familii de familii, mai multu preceptu de mai puçinu cunoscutori, unii parinti incepura a 'si incredintiá o parte a educatiunei prunciloru loru la cei mai capacitati individi ai comunei loru. Mai tardiu, dupa-ce cerculu cunoscintiei omenesci a luat o intindere si mai mare, trebuinti'a de barbati, carii sa se ocupe anume cu educatiunea altora anche a fostu totu mai sentita; asia se nascura d. e. la Greci pedagogii etc. Paguba, ca istori'a ne da despre desvoltarea relatiuniloru scólei catra casa numai informatiuni fregmentarice. Mai totdeuna inse se cunoscura adeverurile aceste dóue, care nu suntu nici candu a se dá uitarei: ca adica parintii suntu cei mai de aprópe educatori ai prunciloru, influinti'a altora, scól'a, are numai sa suplinésca aceea, ce mai lipsesce educatiunei parintesci. Ambii acesti factori au d'a atentá la unulu si acelasi scopu, carele este: o catu mai mare perfectiune intelectuala si morala.

Problem'a scólei este asiadara a supliní defectele educatiunei casnice:

1. in privinti'a instructiunei séu a inmultirei de cunoscintie,

2. in privinti'a educatiunei morale.

Defectuósa inse este instructiunea, candu nu are chiarime, ordine si deplinatate. Chiarimea este prin care ideile, pe care le arata invetiatorul, se reproducu in asemenea modu in auditoru. Ea inse e numai atunci posibila, candu nescine póte a se coborí in adun-cimea consciintei proprie, scie a esaminá unu obiectu alu cugetarii dupa tóte semnele sale si este norocosu intru alegerea cuvintelor celoru mai insemnatóre. Unde aceste lipsescu se nasce usioru confusiune pagubitóre. Greutatea unei asemenea probleme o póte ori-cine cunósce si nimeni nu va fi, care sa póta afirmá, cumca daca nescine e tata ori mama, este totodata si in stare sa resólve deplinu acésta problema. Acésta asiadara cade in cerculu activitatei scolare. Scól'a intregesce aceea, ce cas'a numai arareori póte a scóte la capetu cu unu felu de perfectiune.

Nu mai puçinu importanta e ordinea interna a invetiaturiloru de predatu, cá una sa fia purtatóreá caleilalte, cá cele d'anteiu sa contribue la lamurirea celoru urmatóre, cá cele mai usióre sa ne faca capaci a inaintá cu cele mai grele. La puçini parinti se va putea presupune unu asemenea daru de invetiaturi, in respectulu acestu mai tóte remanu dara asupra scólei.

In-fine unu anumitu gradu de deplinatate nu tre-be sa lipsésca nici chiaru invetiaturei celei mai simple. Inse atatu la alegerea acelu, ce ar putea fi de ajunsu pentru unu auditoru animitu, catu si spre infaçiosiarca loru in speçie se cere o agerime si patrundere in materi'a de invetiatura. Este asiadara tréb'a invetiaturului, cá cele ce elu presupune a fi cunoscute anche de acasa, sa le intregésca, sa 'si formeze din ele punctulu acelu, prelunga

care are a se invertí pe viitoru si la care sa adauge cele nóue.

Ferice de elu, daca comun'a sa va sprigini silinti'a lui: de a instruí catu se póte mai perfectu, daca parinti voru tramite pruncii loru regulatu la scóla si acasa voru starui, cà cele din scóla sa se repeteze, memoreze, descrie ori resólve in altu modu; atunci nunumai se va deschide invetiatorului unu esvoru de bucuria curata si indemnu spre activitate, ci si pruncii prin desvoltarea loru intelectuala voru fi totu mai multu in stare a puté fi bucuri'a parintiloru buni.

Defectuósa este educatiunea in respectulu moralitatéi atunci, cand ea nu póte a nobilisé simtirile si a dá voiei o directiune sigura spre cele bune. Cu avuti mari de sciintie póte fi inzestratu si celu mai reu omu, care este o plaga si o rusine a omenimei. Cultur'a asiadara nu siau ajunsu tient'a sa cea mai inalta si mai perfecta, candu a inzestratu memori'a cu o avutie de cunoscintie si mintea cu prudentia. Corón'a educatiunei este vointi'a cea buna, si viéti'a curatu virtuósa. Spre a ajunge acestu scopu inaltu, cas'a si scól'a trebuie a se ajutá una pe alta cu totu adinsulu. Vai de pruncii, ce traiescu intre relatiuni asia de nefavorabile, unde educatiunea casnica derima aceea ce a ziditu scól'a seu unde unu invetiatoru fara consciintia nu mai nutresce, ba strica anche aceea ce a saditu acasa o mama evlaviósa, unu tata religiosu. Vai de parintii si invetiatorii, carii vin pré tardiu la cunoscinti'a aceea, ca de ce placeri se lipsira si ce dureri 'si pregatira prin vin'a unei educatiuni stricate a eleviloru loru. Ferice inse de copii, in a caroru peptu cuventulu mamei a desceptatu anche de timpuriu semiulu amórei d-zeesci si fratiesci, increderea cea fericitóre in parintele cerescu si fric'a Domnului, si candu unu

invetiatoru semtitoru priimesce acele plantutie crude sub ingrigirea si cultivarea sa. Ei acasa nu voru aflá ajutoru contra masuriloru de educatiune ale invetiatorului, cari tiermurescu órescum vointia loru, ei voru cunósce in invetiatoru unu barbatu, care apróba si sprigine dupa putintia dispositiunile facute de parinti in privinti'a cultivarei si nobilisarei prunciloru loru. Inse odinióra dupa trecerea multoru ani se voru tienea fericiti, ca cas'a si scó'l'a intr'o unire frumósa a formatu din ei omeni morali, diliginti, scurtu: individi bineplacuti lui D-zeu si ómeniloru si voru binecuventá pe aceia, carii in legatura santa nu se retienura prin nici o ostenéla si grige a implini cu statornicia si persevrantia tóte cate a tientatu la asemenea fircire a loru!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Orecari barbati renumiti ai Romaniloru, carii a scrisu despre educatiune.

(Continuatiune)

Marcu Fabiu Quinctilianu.

Se nescú la anulu 42 d. Cr. in cetatea Calaguris in Ispania, si adusu anche de copilu la Roma s'a cultivatu acolo in scólele celoru mai insemnati retori.

Mai anteu'si alesese elu carier'a de procuratoru, pe care totusi a schimbatu-o mai tardiu cu activitatea de professoru publicu alu elocintiei (retoricei, oratoriei), in care functiune a statutu elu 20 de ani. Imperatulu Domitianu in recunoscinti'a activitatei lui deosebite, intre altele l'a inaltiatu si la demnitatea consulara. Quinctilianu fú celu d'anteiu professoru, care s'a salariatu din vistieri'a statului si a purtatu titlulu de *professor eloquentiae*. Din opurile

lui numai unulu, intitulatu: *De institutione oratoria*, s'a pastratu pana in zilele noastre. Acesta sta din 12 tomuri si s'a gasitu numai pela anulu 1417 de Poggius intr'o abatia; tractéza mai multu despre educatiunea si formarea oratorului, cuprinde inse si multe adeveruri relative la educatiune in genere; de cari se tienu si cele urmatóre:

„Cultur'a spirituala a pruncului trebe 'nceputa din cea mai frageta etate si continuata in modulu acelu, precum se desvólta si viéti'a lui spirituala, totusi sa nu se restringa copilulu pré-detimpuriu la o activitate spirituala indelungata, ci formatiunea lui sa fia mai multu unu lucru de jucaria.

Dela o ingrigitóre (de prunci) se cere mai nainte de tóte unu caracteru moralu si prelunga asta o pronuntia clara. Asemene si dela conjucatorii si consotii copilului.

La instructiune trebe totdeauna a se considerá natur'a si puterea intielegitiva a etatiloru diverse. Fiind-ca totusi elementele celoru mai multe obiecte de invetiatura sunt lucrulu memoriei, trebe ingenere a se luá de principu, cá instructiunea sa se incépa catu se póte mai timpuriu, desi numai cá unu felu de jocu. Catra acésta trebe desteptatu curendu si sentiulu de onóre alu pruncului prin lauda si lupte de intrecere, si astfelu a se acítiá rivn'a lui de invetiatu. Adeveratu unu omu póte a possede mai multe puteri spirituale decatú altulu; inse nu se va putea gasí nici unulu, care prin serguintia sa nu póta a o scóte la nici o cale.

Celu danteiu semnu de puteri distinte ale mintii este o memoria, care tocma asia de usioru cuprinde unu lucru precum lu si tiene si 'lu reproduce. Alu doilea semnu este imitatiunea, adica candu tinerii voiescu a urmá si ei aceea ce vedu.

O inflorire pré-detimpuria a spiritului anevoia aduce

fructu. Geniurile premature efectuescu puçinu, inse tóte curendu; ceeace sciú, asémena cu grauntii risipiti numai pe deasupra pamentului, cari resaru si crescú curentu, inse anche mai nainte de timpul secerisiului se vestezescu cu spice góle. Acésta in florire grabnica, firesce, in anii d'anteiu e placata, inse curendu dup' aceea incetéza, si cu ea d'impreuna pere si amiratiunea altora.

Diversele caractere ale copiiloru ceru diverse moduri de tractare. Unii, daca nu sunt totu indemnati, devinu lenesi, éra altii nu suferu nicicum spresiuni imperiöse. Pe unii ii retiene fric'a, éra altii 'si perdu prin aceea curagiulu. Pe unii i ruinéza o incordare neincetata, éra la altii efectuéza aceea contrariulu si anche i imbarbatéza.

Copii trebe tractati cu indulgentia, nunumai pentru ca nimica in lume nu póte purtá nentrerupta greutate, si chiaru si masinele nensufletite, daca este cá sa remana in stare folosibila, au trebuintia de restaurare prin odina, ci si pentru aceea, ca diliginti'a in invetiatura razima pe voi'a cea libera si nu se póte nasce cu forti'a. Inse si indulgenti'a sa aiba margini. Lips'a ei totala nasce ura contra sciintie lorú; inse candu ea trece masur'a, nasce lene.

Joculu este semnulu unui capu desteptu. Insusi jocurile unele sunt menite a desteptá mintea. In joculu copilului se póte cunósce caracterulu lui.

Pedepsele trupesci sunt a se incungiurá. Nimeni sa nu 'si ia prémulta libertate asupra etatii cei fragete si espuse vatemariloru.

Educatorulu si invetiatorulu s' aiba inima de parinte catra elevii sei; caci trebe sa 'si aduca aminte, ca elu ocupa locul acelora, carii i incredintiara lui prunciú. Elu insusi sa fia fara de eróre, si sa nu suferé acésta nici la altulu. Seriositatea lui sa nu fia infricatóre, amicitatea lui nu necumpatata, cá din ceea sa nu resaran ra si din

acésta despretiu. De nimica sa nu vorbésca elu atatu, cá de moralu si bunacuviintia. Sa se pazésca a cadea in mania, dara pentru aceea sa nu fia indulgentu si in cele ce ceru neaperatu corectiune. Sa dovedésca in functiunea sa rebdare si perseverantia; sa respunda bucurosu la intrebarile ce i se potu face; sa se oriente dupa firea scolariloru sei; sa nu fia nici defaimatoru nici pré risipitoru de lauda.

Din gur'a invetiatorului sa duca pruncii in tóte dile multe invetiaturi acasa, caci prelunga tóte modelele, ce le da lectur'a, vócea vie aduce mai multu nutrimentu, mai virtosu candu scolarii sunt aplecati catra invetiatoru cu respectu si amóre adeverala: deórece cu catu onóra si iubescce mai multu omulu pe cineva, cu atatu mai multu e aplecatu acésta a i urmă in tóte.

Este o parere cu totulu falsa, a crede, ca pentru inceputu e destulu unu invetiatoriu si mai de medilocu. Din contra tocma atunci trebe alesu invetiatorulu celu mai bunu, deórece altufelu, spre daun'a educatiunei, prin urmare a copiiloru insusi, cade pe viitorulu invetiatoriu mai bunu, indoita sarcina: anteiu d'a departá, dela copilu cele insusite, si adóua d'a i apropiá cele necesarie. Afara d'aceea e de lipsa, cá fiacare invetiatoriu sa fia binecunoscutu cu teori'a artei invetierii, sa se póta coborí la trépt'a elevului seu si d'acolo sa purcéda treptatu la cele mai inalte. De regula omulu celu mai cultivatu da invetiatur'a cea mai buna.

Scolarii cu atatu mai multu sa privésca si sa onóre pe invetiatorii loru, cá pe parinti spirituali, cu catu acestia 'si voru impliní mai conscientiosu datori'a loru. Caci pietatea acésta o cere nunumai relatiunea cea firésca, ci ea inaintéza si oper'a culturei, deórece cuvintele invetiatoriloru anati decatra scolarii loru au mai multu efectu pentru

acestia, scolarii se alipescu mai multu de atari invetiatori, asculta cu mai multa voia la instructiunea lor si se silescu mai cu rivna a 'si castigá multumirea acelora prin diligintia si moralitate.

Educatiunea publica este d'a se preferá educatiunei private, desi pentru cea din urma se dice, ca se sustiene mai bine moralitatea prnciloru si invetiatorulu póte efectul mai multu intrebuintiendu 'si timpulu numai pentru unii. Inse desi petrecerea intre multime mare de prunci strica multu in privintia morala, totusi moralulu n'ei acasa nu remane nepericlitatu. De cate ori nu stricamu noi insine pruncii prin resfáciare, molesire etc.! Cine se terae in vestminte de purpura si le cere anche pana a nu vorbi, ce pretensiuni va face acela, cá mare? — Bietii copii invetia vitiuri, mai nainte d'a scí ca ce ar fi vitiulu, si nu 'si apropria aceste scaderi in scóla, ci numai le latiescu acolo. —

Unii privescu memori'a numai de unu daru alu naturei, si e adeveratu ca naturei este a se multumi celu mai multu in asta privintia. Inse, cá tóte, asia si memori'a se póte perfectiuná prin cultivare. Tóta instructiunea se bazeza pe memoria, si tóte invetiaturile sunt inzadaru, daca cele ce le audimu, le perdemu curendu.

Mnemonic'a cea mai sigura si mai buna sta in deprindere si diligintia. A invetia multu de rostu, a medita multu, si daca se póte in tóte dile: e mediloculu celu mai bunu spre acésta. Nimica nu se póte atatu indreptá prin exercitiu, si nimic'a atatu a se stricá prin negrigintia, cá memori'a. De aceea copii sa invetie multu de rostu, fia-care etate sa se silésca a veni intr' ajutorulu memoriei prin exercitiu. Oper'a acésta se póte inlesni prin aceea, ca anteu invetiamu puçinu, adica nu mai atatu, catu putemu fara sa ne facemu sila mare,

dup' aceea luamu in tóte dile cu cateva siruri mai multu. In modulu acestu¹ o putem aduce la unu frumosu gradu alu desvoltarii.“

(Se va continuá.)

Scótele populare austriace, -- starea loru de fație.

In scól'a populara se invétia cunosciintele cele mai comune si neaparatu trebuintióse pentru fiacare cetatianu alu statului. In Austria scótele populare se 'mpartu

1. in scóle triviale séu scóle elementare mici; in aceste instructiunea se da in masur'a cea mai mica, se invétia adica numai acele cunosciinte, ce sunt de neaparata trebuintia pentru totu omulu fara de nici o deosibire; ele sunt a se intemeiá in tóte cómunele atatu in cetati catu si pe sate;

2. in scóle capitale séu centrale, altufelu scóle elementare mai inalte; in cari se da o instructiune mai intinsa si tinerii se pregatescu pentru gimnasii si scóle reale, éra fetele pentru institute de crestere mai inalte;

3. in scóle reale inferióre impreunate cu scóle capitale; atienta la o cultura temeinicá a tinerimei in genere si la latirea cunosciintelor comune fundamentale pentru professiunile cetatiene si tierene in deoschi;

4. in scóle normale séu scóle capitale de modelu, se dicu asia, pentrucá au d'a servi de modelu celorualte, -- sunt intemeiate mai cu sama în capitalele provinciiloru. De multe ori sunt impreunate cu:

5. Preparandii, séu asiedieminte pentru pregatirea la serviciulu invetiitorescu.

6. Institutele pentru pruncii surdomuti si orbi, totu felulu de scóle de lucru muierescu, tóte asiediemintele pentru cultura pomiloru si a altoru rami de agronomia, incatu acele au adica de scopu cultura tinerimeii in asta privintia.

7. Scóle de repetitiune numite si de Dumineca si serbatórea. Servescu spre instruirea tineriloru si feteloru esite din scóla elementara.

In scólele triviale si capitale sunt a se deosebí sessele unulu de altulu, adica baietii de fete. Unde inse acésta din lips'a incaperiloru si din alte mai multe privintie nu se póte, acolo ambe sessele invétia la unu locu si scóla se dice atunci comuna. Pe tóta 'ntemplarea inse sunt a se deosebí sessele si aici, daca nu de totu, macaru in parte, si celu puçinu in clasele cele mai de sus. Candu in scólele pentru copile instructiunea se intinde preste scopulu scólei capitale, acele se numescu atunci scóle de fete.

Obiectele ce se invétia in scólele triviale sunt: doctrin'a religiunei, citirea, scrierea, calcululu (séu socóla). In scólele capitale (de patru clase) doctrin'a religiunei, gramatic'a, scrierea si calcululu, sciint'a naturala si cunoscintie de patria (inse numai prin cartea de lectura), cantarea si desenulu sunt obiectele de invetiatura. Limb'a instructiva e pretutinde matern'a. Toti copii dela alu 6-lea pana la incheierea anulu alu 12-lea sunt obligati a cercetá scóla elementara, éra dela alu 12 pana la incheierea a 15-lea anu alu etaii toti tinerii si fetele sunt datori a cercetá scóla de repetitiune séu de Duminec'a (§§. 301 si 311 ai „Regulamentulu politicu.“)

Starea de façe a scóleloru populare austriace e acésta:

Provincia.	Numerulu totalu alu scóleloru*)	Personalulu invetiatorescu.	Scóle de re-petitiune.
Austria de jos . . .	1,173	3,045	1,075
„ de sus . . .	492	1,195	460
Saleburgia . . .	147	381	139
Stiria . . .	706	1,663	587
Carintia . . .	284	640	286
Carniolia . . .	184	324	162
Litoralu . . .	283	676	191
Tirolu . . .	1,849	3,104	1,561
Boemia . . .	3,650	6,981	3,560
Moravia . . .	1,720	3,885	1,647
Silesia . . .	419	928	399
Galitia . . .	2,033	2,571	694
Bucovina . . .	55	85	23
Dalmatia . . .	162	292	28
Venetia . . .	1,705	3,055	—
Ungaria . . .	7,479	14,131	3,797
Voivodina si Banatulu .	998	1,886	368
Croatia si Slavonia .	288	636	68
Transilvania . . .	2,478	2,759	270
Confiniile militare . .	799	1,534	833
Peste-totu .	25,904	49,771	16,148

Asemenandu cifrele scóleloru cu populatiunea, vinu pe fiacare scóla in

Austria de jos	1334 locuitori	Carniolia . .	2550 locuitori
„ de sus	1444 „	Litoralu . .	1977 „
Saleburgia . .	990 „	Tirolu . . .	470 „
Stiria . . .	1441 „	Boemia . . .	1271 „
Carintia . . .	1137 „	Moravia . . .	1080 „

*) Afara de scólele de repetitiune.

Silesia . . .	1077 locuit.	Ungaria . . .	1085 locuit.
Galitia . . .	2260 „	Voivod. si Banat.	1497 „
Bucovina . . .	7190 „	Croat. si Slavonia	3032 „
Dalmatia . . .	2504 „	Transilvania .	856 „
Venetia . . .	1371 „	Confin. militare .	1220 „

In privintia pedagogica scólele populare (cá si gimnasiile si scólele reale) se înspectésa (dela 1849 încóce) de Consiliari scolastici, cari fungezu cá organe de inspectiune la dirigatori'a mai inalta provinciala si cari prin caletorii anume facute au d'a se informá despre starea scóleloru in tóte privinçele si d'a faptuî pentru inaintarea loru. Dupa acestia sunt organele bisericesci de inspectiune cum: inspectorii supremi de scóla si inspectorii districtuali. Inspectiunea cea mai d'aprópe si nemedilocita asupra scólei o au preotii si inspectorii civili locali. Spre inaintarea starii scolare si perfectiunarea invetiatoriloru se introdusera acum conferintiele invetiatoresci, cari la provocarea inspectoruluî districtualu au a se tienea sub conducerea dinsului.

C u v e n t a r e a

D-lui pretore

LEONTINU LUGCHI

adresata in adunarea consultatóre din 11. Februaru st. n. catra reprezentantii a 18 comuni din cerculu Abrudului in privinti'a sistemisarei unui fondu gimnasialu.

Munteniloru!

„Indata dupa intrarea mea in servitiulu de pretore in cerculu Abrudului, mai multi barbati inteligenti si totu

odata de aceia, cari posedu increderea poporului, me rogara, cá dorinti'a (in anulu 1856 intrepiasa, inse prin neintielegere decadiuta) pentru crearea unui asediamentu de cultura in mediulu muntiloru de nou sa se proieptedie, de órace necesitatea unui institutu de cultura si educatiune in acestu giuru montanu e de obsee cunoscuta, prin urmare sperantia este, ca acésta propusetiune la auctoritatea preturei si in in poporu 'si va aflá conglasuire."

„Io insum, avendu mai de multe ori ocasiune de a me convinge despre lips'a unui astfelu de institutu pentru cultivarea numerósei teneri'ii romane din acesti monti, aflai cu cale a provocá comunele muntene, cá acestu lucru interesantu in medilocu'lu lora se'lu lieie de nou sub consultatiune si prin represetantii sei se incunoscintieze despre resultatu pe auctoritatea preturei.

Acesta e scopulu conchiamarei domniiloru vóstre de astadi.

A sporí vorbe despre lips'a unui gimnasiu in acestu cercu e de totu prisositoriu; io numai la unele giurstari voi staruí a ve face atenti pre domniavóstra.

Romanii in intreg'a tíera au numai singuru unu gimnasiu supremu in Blasiu si uau subgimnasiu in Brasiovu. — Aceste dóue institute pentru numeros'a natiune din intrega tíera, de si o parte mare din tenerii nostri 'si afla primirea in gimnasiulu statului, apoi in gimnasielu sasiloru si a le ungariloru, nu sunt de ajunsu; deci noi deve sa ne ingrijimu pentru redicarea unui institutu de cultura aici in giurulu si in apropierea nóstra, ca fórte pucini parenti au modu a 'si sustiené fii sei la scóle departate, si sute de teneri cu distincte insusiri spirituale din caus'a seraciei parentiloru nu sunt in stare a cercetá scólele. — Acésta e caus'a principale de natiunea romana, de si-e cea mai

numerósa, fórté pucini barbati de renume si inteligenti póte aratá in proportiunea numerositatei sale.

Deci la implinirea acestui defeptu importantu numai prin redicarea unui gimnasiu aici in giurulu acesta putemu ajutá; unu astfeliu de institutu pentru acestu poporu munténu, — care din cauza, ca pamentulu pe aici e nefruptificatoriu si sterpu, numai prin industria si lucrulu maniloru 'si procura necesariile pentru sustienerea vietiei — e o necesitate neaparata; pentrucá tenerimea sesi póta aflá intr'ensulu desvoltarea ceruta spre a puté imbraciosiá alte cariere séu profesiuni, pre care sesi póta asiediá starea viitoriului, care pretende dela ea, cá sa se pregatésca si sa se cultive in sciinti mai inalte si sa invetie a si cunósce detoriile sale in tóte ramurile sociale, adeca in intielesulu deplina debe se'si caute tóte mediulócele conducatoare la intieptiunea si moralitatea cea fericitóre. Aceste tóte numai intr'unu gimnasiu le póte aflá tenerimea mai antaiu.

Lips'a unui gimnasiu debe sa o simtie toti aceia parenti, cari se lipsescu de midilóce de a sustiené fii sei in timpu de 10 séu mai multi ani pre la scóle in orasie departate; acésta e o rana intru adevera, care sapa in peptulu nostru si alu natiunei, si care numai prin redicarea unui asiediementu mai inaltu de cultura aici in mediloculu nostru se póte vreodata vindecá, candu si noi din sinulu nostru vomu puté cresce barbati folositori patriei, natiunei si societatei omenesci, cu atata mai vertosu, cu catu ca poporul munténu de aici e iasestratu cu cele mai alese insusimi: cu o aptitudine, stradania si energia rara si cu alte mai multe insusiri frumose naturale astfeliu, in catu elu in acésta privintia sta in loculu de antaiu intre romanii ardeleni. — Ar comite dar' pecatu in contr'a sa, in contr'a natiunei, a tempului si a viitoriului seu vercine, care s'ar

abate dela scopulu infintiarei asiediminteloru de cultura, fiindca numai acestea potu dá crescerea si instructiunea adeverata tenerului; apoi educatiunea e obiectulu celu mai momentosu pentru viétî'a unui poporu seu natiuni, — ar comite pecatu, dicu inca odata, totu romanulu lasandu sa se ingrope atatea talente frumóse in intunereculu nesciintiei.

Póte 'mi va contradice cineva la acésta propusetiune reflectandu, ca poporulu e miseracu, debe sa'si castige cele de lipsa prin lucruri grele, prin o serguintia neobosila si acesta numai pentru sustinerea vietiei, pentru platirea contributiunii si a greutatilor comunale, si cum sa mai póta suportá elu si o alta contributiune pentru redicarea si sistemisarea unui fondu gimnasiau?

Acésta e adeveratu — inse noi vomu lucrá numai pentru infintiarea unui fondu in folosulu poporului si alu junimei, si nu vomu aruncá asupra umerilor lui nescari grautati; o astfelu de opoziitiune numai aceia o potu face, cari nu cunoscú atatea proprietati frumóse trupesci si sufletesci ale junimei de aici, care acuma jacu ascunse in adunculu nesciintii, de si a loru chiamare au fostu perfeptiune si aptivitate, — numai cei pucini credintiosi voru stá in contra la acestu proieptu santu, cari vedu totu negru inaintea ochiloru, orce antaia óra nu li se ivesce albu cá zepad'a.

Deci spre ajungerea acestui scopu nu se cere alta contribuire dela D-vóstra, decatu sertfírea unei parti din venítele comunale, aceste veníte nu sunt alta, de catu interesele subscrisului imprumatu natiunalu din a. 1854, care veníte in pretur'a acésta sunt proprietatea comunelor. O parte seu jumetate din interesele ale acestoru capitale sa se depuna in totu anulu in capitalulu fondului pene candu interesele capitalului pentru platirea lefeloru

profesionale si spre suportarea altoru recerintie voru fi de ajunsu, ceealalta parte de interese romane proprietatea comuneloru pentru suportarea speseloru comunale. La tóta intemplarea in acestu modu se voru cere dieci de ani pene candu capitalulu fondului va fi in stare se corespunda dorintiei nóstre, deci — de si nu acum, mai tardiu totusi ne vomu ajunge scopulu. La lucru! Numai la lucru dar' pentru asideliciminte de cultura! ca singuru aceste sunt si au fostu de candu susista lumea calile conducátore la fericirea si imbunatatírea sértei popóreloru.

Ne'ntielegerea si discordi'a se nu domnésca între voi, ci armoni'a fratiésca in tóte lucrarile vóstre; si D-dieu ne va ajutá!

Punitive acum drépt'a pre cugetu, luati in consideratiune acestu mare adeveru, recunosceti cea mai mare a vóstra lipsa si asia sperandu in Atotuputerniculu de siguru ne vomu ajunge scopulu! Apoi posteritatea va binecuventá faptele vóstre; ma insusi copíi si nepotíi vestri secerandu fruptele invetiaturei cu multiamire 'si voru aduce aminte de binefacatorii lor, cari in asia timpuri grele; inire ostenála, grija, lipsa au avutu curagiu si virtualitate pentru fundarea binelui si fericerei viitoriului lor.

Pre urma, déca io cu acésta ocaziune in acestu obieptu ve propusei nescari preliminari, nu amu facutu alta, decatu mi amu implínitu chiamarea si datori'a unui pretore, care debe sa considereze dorintiele si interesele popó-rului, si pentru indestulírea acelora a lucrá la auctoritatile superordinate, facund necesariiele relatiuni si propuneri in Santiani'a cugetului.

Provocarea la acestu lucru momentosu mi a propus'o mai multí barbati de incredere din sinulu vostru, si aceasta

determinatiune, pe care acum de nou au ocaziune a o dovedi, au fostu a loru demna dorintia.

Inca odata ve dicu munteniloru! faceti, cá diu'a de astadi pentru voi si fii vostri sa fia diua de serbatóre in vecii veciloru!!“

Te rogu Dn. Redactoru a publicá acésta cuventare si pene candu ti voi puté impartasi rezultatulu — ce speramu, ca in urm'a declaratiunei a 15 comune — se va incoroná cu efectulu doritu. Ti descoperu si opiniunea munteniloru despre acestu barbatu: ca e omu dreptu, plinu de energia si aptivitate, prin urmare demnu cá sa 'lu cunósca si intrég'a natiune, pentru care a facutu multu bine or unde s'a aflatu in cerculu activitatei sale.

Campeni, 17. Februaru 1860.

G. Ioanette m. p.

Din „Foi'a pentru minte etc.“

Proverbe pedagogice.

(Continuatiune.)

108. Esemple rele strica moravuri bune.
109. Omulu fara 'nvetiatura e cá oglind'a fara politura.
110. Copilulu, care s'a arsu odata, se teme de focu.
111. Cine nu vrea s' auda, trebe sa sentia.
112. Mai bine sa planga copilulu decatu tu
113. Mai bine sa te róge copilulu, decatu sa 'lu rogi tu.
114. Nici unu arbore nu cade dintr'o ascie.
115. Deprinderea e mam'a perfectiunei.
116. Ceca-ce nu e omula, nu lu poti face.
117. Ochii sunt oglind'a inimei.
118. Lacomu teneru, cersitoru betranu.

119. Copii mici, grigi mici, — copii mari, grigi mari.
120. Cele mai grele trei lucruri din lume sunt: alu domnitorului, alu nascătoarei si alu invetiatorului.
121. Pruncii si nebunii spunu adeverulu.
122. Cine nu vrea a scria cu condeiulu, sa scria cu furcoiulu.
123. Nici o rosa fara spinu.
124. Oșetulu tare, vasu 'si sparge.
125. Picatur'a gauresce pétr'a.
126. Vinulu nou, nu se tiene in foi vechi.
127. Tinerii inaintea betraniloru sa aiba urechi, éra nu gura.
128. Omulu nestricatu 'si vedesce pecatulu rosindu in fația.
129. Tóta fér'a (si are gai'a. University Library Cluj)
130. Nu ti sumutiá canele, cui mananci panile.
131. Cainti'a pe urma, vine totu cam cu dauna.
132. Spune 'mi cu cine te 'nsoçesti, cá sa ti spunu ce omu esci.
133. Mai bine cu unu intieleptu sa cari petrii la o casa, Decatu cu unu prostu si nebulu sa sedi la masa.
134. Brinza buna ia burdufu de cane.
135. June mintunosu, betranu hotiu.
136. Minciun'a are picióre scurte.
137. Mórtea pisiciloru, bucuri'a sóreciloru.
138. Nici salcea pomu, nici mojiculu omu.
139. Omulu neservitu, e cá lemnulu necioplitu.
140. Stomaculu plinu nu invétia bucarosu. (Latinulu: *Plenus venter non stultat libenter.*)
141. Tóta paserea pe limb'a ei piere.
142. Totu paiulu 'si are umbr'a.
143. Tineru cartoforu, betranu cersitoru.

144. De ar fi copilulu cuiva catu de uriciosu.
Totu dice, ca decatu a lui nu e mai frumosu.
145. Fiacare trage spuza pe turt'a lui.
146. Secunósce: omulu prostu din vorbulitia, si nuc'a din usiurintia.
147. Cum e pomulu — si póm'a. (Latinulu: *Arbor naturam dat fructibus atque figuram.**)

Asiedieminte pentru ingrigirea copiilor mici.

Parintii seraci, pe carii ocupatiunile nu i érta a ingrigi de copii lorú, asteptu cu doru dio'a, candu acestia voru ajunge in versta potrivita de a 'i tramite la scóla, cá sa scape celu puçinu pentru cateva óre de ingrigirea si paz'a lorú. Copii unoru asemenea parinti, mai vertosu ai acelora, ce 'si au ocupatiunile departe de casele lorú, remanu adesea fara nici o paza, si lasati in voi'a lorú, se jóca pe uliti si nunumai ca prin acésta sunt espusi la multe pericle fizice, dar si moralulu lorú se periclitéza; ei se obiceinescu la necuratienea, la nerinduéla, la lenevire, invétia relele obiceiuri ale miciloru lorú consoçi, ajungu certatori, minciunosu si tinerele lorú inimi priimescu sementi'a unoru multimi de vitiari. Pe urma candu sosescu timpul a 'i tramite la scóla, atunci a perdutu nevinovati'a verstei lorú a contractatu obiceiuri rele, pe care invetiatorulu nu le mai póte desradaciná. Spre a departá acestu reu — si care altu póte fi mai mare, mai periculosu pentru societate? —

*) Va fi de prisosu s'o mai spunemu, ca multe din aceste proverbe potu avé si altu intielesu afara de celu pedagogicu.

s'ă semătu trebuință de a se întocmi nesce asiedieminte, alu caroru scopu filantropicu sa fia a usiurá pe parintii seraci de ingrigirea copiiloru lor, care de multe ori nu le este cu putintia, si totu deodata sa fia unu asilu pentru aceste fiintie tinere, nevinovate.

Avuramu occasiune a visitá unu asemenea asiediementu întocmitu si inzestratu de ómeni facatori de bine si iubitori de omenire. Era impartitu in mai multe clase si se priimiau copii de versta dela 2 pana la 7 ani. Cei mai mici nu facéu altu nimicu decatu se jucau, inse sub ingrigirea unoru femei tinere, ce paziau si dirigeau jocurile lor, in care se amestecau si ele; o multime de jucarii erau in dispositiunea copiiloru. Era o placere a vidé nesce aceste chipuri vesele, a audi strigarile lor de bucuria; pareca era numai o familia mare, nici unu chipu tristu, nici unu ochiu plangatoru, toti veseli, voiosi, si cu tóte asté ce rinduéla, ce curatienia! Fiacare jucaria trebuia pusa la loculul ei, dupace servise; nu era alta pedépsa, decatu a lipsi pe copilulu neascultatoru séu artagosu de joculu comunu, alu isgoni intr'unu coltiu, unde trebuia sa se indeletnicésca singuru cu sine, si acésta se întrebuintia fórte raru si mai totdeuna ajungea amerintiarea. Class'a a dóua adica a celoru mai mari era impartita in dóua, baietii si fetele deosebiti. Aici se impreună invetiatur'a cu joculu si se pregatiau copii pentru scóia. Intr'o sala luminósa erau baietii asiediatu in rinduri pe banci, cei mai mici inainte; invetiatorulu sedea la unu locu mai ridicatu de unde c'o singura privire puté vidé tóta class'a. Dar' ce facéa militeii scolari? Cantau cu versu mare a, b, c, d, totu alfabetulu, dupa intonarea invetiatorului, care areta pe o tabla mare liter'a ce se cantá; cantarea acésta se facea si indereptu si afara de rindu; totu alfabetulu era pusu pe musica si se videa in fața copiiloru depinsa bu-

curi'a, ce le casioná acésta petrecere. După acésta le aretá nesce icóne analoge cu literele alfabetului; pentru esemplu la liter'a A era desemnatu unu armaşaru si alune, si aretandule cantau baietii:

Alunele sunt placute,
Armasarul fugе iute.

Prin acestu modu invetiau jucandu a cunósce alfabetulu mai curentu decatu dupa metodulu usitatu. Intr'o lada avea nesce bile de felurite colori, scotea cateva dintr'insele, le aretá si intrebá de faci'a si de numerulu loru, mai luá altele, intrebandu cate suntu acum cu totul; pe urma scoté din ele, cate un'a séu dóue si intrebá cate a remasu; asia, scolarii invetiau principiile aritmeticei fara a bagá de séma si amu vediutu baieti in acésta clasa, carii cunoscéu fórtе bine adunarea, subtractiunea, inmultirea si impartirea.

Dup' acésta invetiatorulu le spunea istorii scurte potrivite cu intielegerea copiiloru, séu din istori'a santa, séu vre unu altu esemplu frumosu din istori'a patriei, séu vre o fabula. — Invetiatorulu avea grige a nu i tienea multu la unu lucru si semtindu, ca incepu a se osteni, trecea indata la altu lucru, séu le dá voia a se jucá. Totu cam asia se urmá si in class'a feteloru, cu deosebire numai ca ele mai invetiau a impleti si a cóse. Totu copilulu mergea cu bucuria la scóla, caci acolo petrecea, acolo ridea, acolo se jucá; scól'a ajunsе a 'i fi placuta cá si cas'a parintiésca, si fara a o sci, invetiá, si invetiá bine, invetiá cu bucuria. Toti se siliau a se intrece unulu pe altulu, fiindca cei silitori, cei inaintati erau remunerati si laudati; toti erau de ootriva, si numai silinti'a si aplicarea dá drepturi.

Speramu, ca si in tier'a nóstra se voru intocmi asemenea asiedieminte, ale caroru folóse suntu nenumerate si

a caroru trebuintia e mai semtita decatu ori unde. Inceputulu e facutu, intrecerea nu va lipsi; tóte inse se potu numai cu timpu.

Vomu mai revení si altadata la obiectulu acestu.

Pucintele cuvinte despre educatiunea prunciloru dein scólele (comunali) inferiore.

Multi patroni, stalpi, si multe midilóce are societatea omenésca, care suntu conditionile celea de capetenia, fora de cari nece-decatu póte sustá vreo tiera, vreo natiune, nu póte inflóri, nu se pote inaltia la culmea scientieloru, si a culturei vre-unu poporu; si déca vomu întrebá ca cari suntu acestea midilóce? sa aruncamu numai o privire seriósá, aievea vomu aflá, ca acestea midilóce suntu scólele, institutele de educatiune, cari jóca rol'a cea mai insemnata, caci acestea lu prefacu pre omu nunumai trupesce, dara si sufletiesce, — si fora de acestea natiunea, poporul e cá si trupulu fora de sufletu.

De-in scoli, de-in institute se ivescu, resaru esemplarele virtutiloru, carii-su mladitiele, carii voru se impla loculu arboriloru celoru lipsiti de suculu vietiei. Ratiunea seau sufletulu, e cá una oglinda, etatea tinera e cá si materi'a, ce forma lie, acea o refrange, si pana candu anim'a e debile, si nepatata, este asemenea cearei, e vingiósá, indoitiósá si lipitiósá, o poti indoí, o poti formá dupa placuti. Pruncii dara dela nascere debue bine grigiti, cá se nu-se imbrace in vestimentu de monstru de cari apoi saru infiorá omulu. Tocma asia debue grigitu si de facultatile spirituali, — acestea inca debue versate in ei a doua-

óra, cá asia sa-si lie o direptiune derepta. De conducatoriu ne sierbesce mentea cea sanatósa, ne inderepta la acelea midiloce, care ne sierbescu de fundamentu, si pre cari se baseza totu modulu educatiunei. — Oh! baram parentii indata dupa nascerea lor, de saru ingrigí sei crésca acomodatu legiloru parintiesci prescisa de D-dieu. Éra invetiatorii, de si-aru considerá chiamarea lor cea sublima, de o-aru sci pretiui acea. Inse durere, caci de multe ori nu-si cunoscú oficiulu seu spre care suntú destinati, nule vine amente, ca ii ascepta una pedepsa infiotatoria care nu-o-voru incungiuirá, de-incolo de mormentu.

Abia e de 5 seau 6 ani prunculu, lu ducu la scóla, cá acolo pre incetu se-si desvólte poterile, facultatile spiritali, inse adeseori observamu, ca acestu scopu, aceasta tianta, neci decatu se ajunge; nu, pentruca seau midilocene nusu bune, seau nu-se folosescu dupa cum saru cuveni. Cine n'au esperiatu accast'a dintre noi? Cine n'au semtitu acea sarcina grea a sistemii de invetiatu, care pana astadi e in moda in scólele inferióre? Ducu ne espertulu pruncu la scola, merge cu volia buna, indestulitu merge seraculu, pentruca in'ante ia implutu anim'a cu svaturi bune, i-salta pieptulu de bucuria, pentruca nu scia, unde-lu ducu; mai tardiu inse le cunósce tóte de-in propri'a sa experientia, tote acelea nu-le afla asia dupa cum i leau descriu lui parintii cu celea mai vii colori; — caci indata ce trece pragulu scólei, aude legi strinse, cari postescu una supunere servile; intru adevéru e asia, — întrebe fia-carele de conscientia sa si se-vá convinge.

Granadi, multime de legi ingreunéza debil'a si fraged'a lui capacitate, ina'nte de ce ar sci, ca ce e reulu, pre in legile celea multe i-lu facu cunoscutu lui, — si apoi intru adevéru potemu dice: ca celu ce se potignesce in pragu, prein tota cas'a schiopatéza. Despre invetiatura

inca a avutu prnculu idei bune, tóte acestea au fostu depinse inaintea lui, cá nescari jocurile plene de desfatare, plene de petrecere, — inse s'a insielatu; acum vede elu, ca acestea nu-i-intendu lui neci unu nutrimentu, — acé-st'a inca e cunoscuta toturora.

In scólele nostre inferióre aorea si alocurea, mai virtosu unde invetiatoriulu nu e omulu chiamarii, se debiliteza se ostenesce fraged'a memoria a prunciloru numai cu nesce sccaturi, nenumerate regule, esceptiuni, si anotatiuni ingreuneza mentea loru cea cruda in aceasta cariera a scientieloru, ma intru atata-lu impletecescu pre bietulu prunculu, incatu d'intru acelea seau neci odata, seau forte cu greu sevá potea descurcá; si asia pierdiendusi curagiulu, cu totul le lenevesce; má ce e mai multu maniosulu, si cam totudeună morosulu invetiatoriu, asia tracteza cu elu cá cu unu papagaiu, — lu face se invetia preleptiunea cea numai cu degetulu aratata, inse nu esplicata, si asia invetia bietulu copilu cuventele, éra nu lucrulu; acesti invetiatori cugeta ca destulu suntu cuventele ale invetiá, éra lucrulu póte remanea, — si asia memori'a quidem o cultiveza, éra facultatea judiciaria o nemecescu, o apasa, o cofunda in oceanulu neaflorei. — De-intru acestea apoi apare, ca nu le jace la anima fericirea invetiaceiloru, despecteza chiamarea loru, si o privescu numai dintru acelu puntu de vedere, ca le intende panca de tote dilele.

Aceast'a apoi se chiama invetiatura? — Invetiarea góleloru cuvente, de ale caroru sunetu tremura urechile prunciloru, inca in anii loru cei de-antaiu. — Cu atari midiloce nu se potu ademeni pruncii, cá se vina la gustarea dulcelui nectare alu scientieloru, — caci loru le pare veninosu, amaru, nui poti aduce cá se-si petreca in pompós'a gradina a Museloru. — Cu astfeliu de midiloce nu-se póte pune fundamentu tare, pre care sa se pota

cladi neincetatu scientiele, pentruca suntu debile, suntu clatitoria. —

Sistem'a, modulu celu regulatu alu invetiarei nu sta de-in gramadi de regule, esceptiuni, si anotatiuni, daru sta in invetiarea, esplicarea, talcuirea prelectiuniloru asignate, pre catu se pote lamuritu, chiaru, acomodatu capacitatei, si etatei loru, caci numai asia acelea ce ei au intielesu bine, au priceputu, le si invétia fôrte usioru, si cu placere, — acestea se varsa in fraged'a loru capacitate, si remanu pentru totu deuna; caci memori'a loru in totu momentulu retacesce, sare dela unu obieptu la altulu, e fôrte fluturante, si prein midilóce fora de cumpatu se asu-presce; asia dé loru propuse invetiatur'a, catu sele servésca de petrecere, cu care nu-se-voru urí — cu unu cuventu asia sa li-se propuna tóte, cá candu li s'aru intende nutrimentu, pentruca ei in ideile celea abstracte nu afla neci unu nutrimentu.

Tienenduse aceast'a sistema, forte usioru se voru apucá de invetiatura, ma intru atata oru jubio, incatu ne-ocupati neci ca lea placea vreodata afi, dára mai cu sema atunci, candu voru observá, ca invetiatoriulu -- ii jubesce. Aceast'a e calea cea mai sigura de a dobandí concrederea prunciloru — numai asia potu asceptá invetiatorii onórea cuvenita dela ei, care se baseza pre amóre, — éru nu pre temerea cea servile (care in scoli nu-si are loculu seu). Multe cai suntu spre ajungerea acestui scopu, si acestea tote-su netede, numai catu este de observatu, cá nu cumva vrendu invétiatoriulu se incungiure Carybdulu, se pasiesca in — Scylla. Mai incolo cá invetiatorii se póta conduce pruncii loru-si incredintiati, bine debue sa urmeze urmatoriele; adeca: invetiatoriulu mai bene debue erórea a-o trece cu vederea, de catu laud'a, erandu prunculu, nu sa pedepsésca indata, pentruca neci unu invetiatoriu

intie'eptu pasiesce la vergea indata, cá la unu midilocu folositoriu, ci accepta, pentruca de sene urmeza parerea de reu intrensulu; morbosului inca acea medicina i mai folositoria care pre incetu-i pune in ordine buna cercu-larea sangelui.

Déca vre-unu pruncu e negligente, nepasatoriu, si dogenindulu neci decatu se indrepta, — pre acela neci vergéu'a lu vá indreptá; suntu inse esemple cari ne nareza: ca batai'a pre multi retaciti iau intorsu, inse nenummerati suntu aceia, pre cari batai'a iau facutu cei mai mari inimici si persecutori ai scólei, pana in momentulu mortii. Ratacescu acei invetiatori, cari folosescu vergéu'a, si incungiura midilocele celea bune, blande, cu ajutoriulu caroru saru potea sterpí reulu incuibatu in fraged'a anima a pruncului. Si ce e caus'a principale? Nepasarea do-centelui, caci numai dein datina se duce la scola in tota diu'a odata, — pre pucintelu tempu — aceasta e sistem'a invetiatoriloru nostri comunali, ce cu durere debue se o edicu. Si ce e cauza? Lipsesce in ei pacienti'a, si foculu loru nu-si-lu potu domoli, cu vina seau fora vina striga asupra pruncului, aruncandu schintei furi'a lui, celu infiora, lu mortifica pre bietulu pruncu, necugetandu ca acestea su nescari midiloce cari strica — éru nu folosescu. Uritu'mi e gredinariulu acela, care oltoanulu celu vatematu lu smulge si-lu arunca, fora de a intorce ceva serguintia spre alu aduce éراسi la una viétiá noua.

Nu se opune chiamarei invetiatoriului altu ceva decatu mani'a, furi'a, carea déca erumpe, nu cunósce cumpatulu, trece preste otarele cuvenintiei, — nu concede intielepti-unei; nemicá se cuvino mai bene invetiatoriului decatu pa-cienti'a, blandeti'a; caci pre acesta cariera pornindu in-vetiatoriulu, vá potea ajunge la liruanulu doritu, numai asia se voru alipí invetiaceii de elu, numei asia voru atrage

dupa elu, éra acel'a carele nu-e instare a tienea aceast'a cariera, asculte poetulu carele dice „*fateatur se nescire imperare discipulis.*“ — Invetiatoriulu numai asia-si va poté indreptá invetiaceii sei pre calea cea mai sigura, numai asia-si vá usiurá sarcin'a, carea e fôrte grea, numai asia-i-va fi calea plena de trandafiri, éru de-in contra — coltiurósa, spinósa.

Temistocele, pre carele posteritatea pana astadi lu onóra, vediendu ca multi se mirá de unu teneru, carele fû celu mai demoralisatu, éra acum pasiesce pre calea moravuriloru celoru bune, vediendulu indreptatu dice: ce ve mirati? caci celu mai duru, celu mai necalificatu teneru, inca se desbraca dein selbataci'a lui, se nasce adou'a-ora, déca se instruéza bine, déca se folosesc totu minutulu cu tóta diligenti'a spre alu formá omu. Nu e animale atatu de selbatecu, atatu de furiosu, pre care grigi'a cea buna, si nisuinti'a se nu-lu póta inblandí. Nu e anima atatu de impetrita, care se nu-se póta moliá, nu e mente atatu de tare obdusa cu negur'a intunecimei, pre care frecarea se nu-o netediesca, a caruia negura, ceatia, se nu-o resfire, se nu-o iatrerumpa, numai daca la tempulu seu se folosescu midilocenele celea delipsa spre acea. Cear'a candu e calda, o poti formá, figurá dupa placu. Stremba vergéu'a candu e verde, candu e subtire, ori in catrau, caci se indoiesce, éra dupa ce séca suculu de-intrins'a se usuca, nu se mai indoiesce, ci se rumpe. — Nescari parenti ducundu 'si prunculu la Antistene, cá se lu instruedic, intrebandulu: „*quibus rebus opus esset,*“ respunsa: „*libro novo, novo stylo, nova tabella,*“ — Acestu intieleptu prein aceste cuvinte intielege un'a capacitate vacua de tóte reutatile, neteda curata, nestricata, caci precum pre tabl'a cea neteda, dupa placu poti scrie, seau depinge, éra pre cea increstata seau numai reu, seau ne-ce decatu, — acestea le

potem statorî, si despre una capacitate frageda, despre un'a anima nestricata.

Strabunii nostri se mirau de maiestri'a lui Polyclete, Apelle si Lysipu, cari perfectu imitara tipulu marelui Alesandru, — cu catu suntu mai de admiratu aceia maiestrii, cari lu prefacu pre omu sufletieste, care e creatu dupa tipulu si asemenarea lui Domnedieu? Aceia lu formeza numai trupesce, éra acesti'a sufletiesce. — Nu e mai frumósa, nu e mai gloriósa chiamare, de catu a face omulu — omú.

Cá invetiatorii bine se-si pota cresce inveliaceii-loru 'si incredintiali, de tempuriu debue sa sadesca in ei samenti'a virtutiloru, si a scientieloru, adeca: atunci candu anim'a, sufletulu e întregu, curatu, pentruca numai asia voru produce frupte insutite. Bene leau sciutu acestea vechii amici ai scientieloru, Platone, Plutarcu si Xenofonte; spre nemecu au intorsu ei mare diligentia, decatu spre educarea, crescerea tenerimei, fiendu convinsi, ca pre aceasta se baseza fericirea comune.

Éra cá pruncii de mici sa se instrueze bine, dupa parerea lui Quintilianu, debue se aiba invetiatori intiepti, buni, religiosi, morali, a le caror'a etate si scientia se-le castige respectú; éra tractarea loru cu pruncii jubíre si amóre se reverse; — caci de alt'mentrea schinteu'a, foculu invetiarei in ei se stange, se desgustéza, si ina'nte de ce aru cunoste virtutea, incepu a-o urí. De asemenea parere a fóstu Filipu macedonianulu ce dicé: „Nu intru atatu me bucuru, ca am fiu, decatu ca Aristotele lu-vá eduoá pre elu“. Platone intieptatulu lunei vechi, in prunci statorea a fi o nobila modestia, care e radi'a virtutiloru.“ Socrate de-în vorbirea fiacarui pruncu, deduce consecuintia, caci intorcanduse la elu-lu intréba dicandu: „di, cá se-te cunoseu.“ — Appoloniu despre care Cicerone in

cartea „de oratore» ne amentiește: „ca forte loialu a fostu in desvoltarea facultatiloru spirituali“ observandu ca vre-unulu n'are inclinatia spre a fi oratore bunu, — dimitindulu i-recomenda acel'a ramu alu scientialoru, spre care lu vedea a fi aptu. Caci indesierta e tóta serguinti'a, deca ne contrasta natur'a, — toti pasii ni-su numai fumu, deca pornimu pre acea cale, pre care nu potemu merge numai sciopatandu, asia neci decatu ne potemu ajunge scopulu — eru de lu vomu si ajunge, ce va fi respilat'a osteneleloru nóstre?

Diverse-su parerile ómeniloru! a mea parere inse este, ca nu totu individulu este aptu spre a continuá un'a si aceeași cale, — inse nu afirmezu acea, ca dóra omulu nu póte invetiá ori-care ramu alu scientialoru, necedecatu! Nu-e memoria atatu de debile, care ori-ce scientia se nu o póta imbraçisiá; numai catu in acestu casu, premiulu nu-e in proportiune cu ostenele. Suntu atari, cari odata audiendele usioru le cuprindu, si le invetiá, dara numai pre puçintele minute; éra altor'a le costa in mare gravitate, pre cari primindule memori'a credintiosu le nutresce pre viélie.

Atatu de varie fiendu talentele prunciloru, nu e de lipsa numai una cale, numai una sistema, pentrucá dupa cum dice Pliniu: „tardi'a memoria prein laude, si pr'in muștrari blande, debue ajutata, si impintenata,« - e de oservatu inse, ca invetiatoriulu inaintea discipululu nece odata sa se intorca pre intru valurile furiei, maniei, caci asia nec odata-si vá ajunge scopulu doritu.

Acum sa intrebamu, ca care crescere e mai conducato-ria la scopu? Domestec'a, seau dóra comun'a scolastece? Eu-i dau antanietatea crescerei scolastece, basandume pre dóua cause; prim'a causa e ace'a, ca prunculu in scóla mai multe cali i-suntu deschise spre a se perfectioná,

caci vediendu diligentia' a altuia, se impintenéza curagiulu in elu spre imitarea consociului. — E de miratu apoi ca ince tipu starnesce rivalisarea, poterea cea amortita in pruncu; — multe aude prunculu in scóla bune si folositorie; éra celea rele se esileadia, se arunca d'in senulu scólei, prein blande dogene: p. e. mustrarea lenevirei este cotatori'a celoru buni, éra celoru neghigenti le servesce de oglinda laudat'a diligentia a celoru buni, — asia se desvólta, se descépta in ei post'a rivalisarei, — estufeliu se impinteneza pruncii unulu de altulu, cu tóta diliginti'a se nevoliescu a se apropiá mai tare de gradin'a scientieloru, de riulu celu stamparatoriu alu Museloru, cá se-si indulcésca fragedele si inocentele loru memorií, cu suculu fapteloru celoru bune.

A dóu'a causa este, ca in scóla pre incetu se dedau in conversatiuni, cunosc modalitatea, si castiga una audacia in vorbire, popularitate, si blandetia, acestea inse de multe ori suplenescu in teneri si defeptulu naturei — si asia candu debue se vorbesca intre omeni, nu-se retragu dein amvonulu statoritu in midilocu. — Éra aceia, cari se crescu numai acasa de comunu-su rusinosi, le place sen-guratatea, si asia vrendu a scapá convenirea in vorbire cu alti omeni, incunguira societatile, conversatiunile omenesci, care e cea mai mare scadere intru unu teneru.

Multi sunt éراس de acea parere, ca la scoli se aduna multi prunci cu deosabite moravuri, rei preste rei se aduna la scóla, si asia usioru se potu corumpe, stricá si cei buni, — e adevcratu! inse óre aceast'a nu se póte intemplá mai lesne la cas'a parintiésca, unde éراس deosabiti omeni cu deosabite moravuri suntu laolalta? Cu multu e mai espusa stricarei crescerea domestica, decatu cea scolasteca; pentruca in scoli premergu esemplele celea bune mai multu decatu tóte dogenirile domestice; — mai largu este campulu stricarei pruncului acasa, decatu la scóla

unde adeseori parintii pr'in desmerdari, si prein alte asemenea midilóce lu indrépta pre calea moravuriloru celoru rele; caci puterea instructorelui e marginita, care oservandu prunculu nu multu i pasa de cuventele celea bune a le instructorelui, pentruca scia ca-i restrinse puterea. — Si apoi la o astfelu de casa póte face instructorele vreunu pasiu de premergere? Nu póte! caci sia perdutu auctoritatea, nu-suntu midilóce atatu de solide, cu ajutorulu caror'a se-si póta castigá elu auctoritatea perduta;— pentruca invetiacelelu delatura tóte cuvintele celea folositoria a invetiatoriului scu, se cugeta pre sine afi liberu independentu, nutrindulu aceea convingere órba, ca tóte-su bune acelea fapte a lui, cari remanu nepedepsite, si asia dein dí in di reutatea prinde una radacina mai tare, cresce si se desvólta, in contra caruia numai este medicina.

Nece decatu se intempla aceast'a in scótele celea publice, unde dogenirile, si amenintiarile 'su de tóte dilele, 'su comune; nu se da nece una exceptiune, nu-e privire la rangu, meserulu cu avutulu introforma se respectéza. — N'aru fi ridicatu Platone intiepleptulu academi'a sa, Zeno scól'a cea stoica, Aristotele peripatetic'a, care inca pana astadi suntu renumite ina'ntea posteritateri loru, de cumva nu le-aru fi privitu de celu mai folositoriu midilocu p'ntru crescerea tenerimei; acést'a o marturisescu si institutele celea mai renumite a vécuriloru strabune precum: institutul Atenianu, Corintianu, in Grecia scól'a Bizantina, Antiochéna, in Asia cea Laodicéna, in Africa cea Carthaginéna, in Etruria cea Bononiana, care a fundatu tenerulu Teodosiu, in Italia cea Pataviana si Pisana si alte multe, despre care ne (marturisesse) convinge istori'a. — Asemenea in Egiptu, in Heliopole si Sai, unde invetiau preoti, — aici au invetiatu Omeru, Platone, Solon si Tale, si dupa marturisirea s. Scripturi aici a invetiatu si Moysi.

Inse nece statorescu aceea, ca dora educatiunea domestica de comuna ar fi rea, periculósa. Nu! Caci si aceast'a are laturi bune si folositoria d. e. pre Tigrane inca l'a crescutu unu filosofu acasa, cu succesu bunu, — asemenea Dionte si Platone, Augustu si Apollodoru; mai incolo Trajanu, Plutarcu, Scipione si altii, toti acestia sau crescutu in seeli numai private, cu sucesulu celu mai bunu. — Éru mai numerosi 'su aceia cari sau stricatu prein crescerea domestica asia v. g. Seneca a educatu pre Nerone tiranulu, Sofista pre Teodoru, Fabiu pre Tiberiu, Maximu pre Domitianu si alti mai multi. —

Date istorice ne marturisescu ca si principii au cercetatu scóelele publice, cu scopu cá se-si castige crescere mai buna, cá precatu se póte mai bine sa-se nutresca cu dulcele sucu alu scientialoru — intre acestia mai insemnatu este Juliu Cesare, care a frecuentatu scóelele celea publice in Egiptu; asia ne amintieste Cicerone despre Pompeiu, care reintorcanduse dein Asia, a fostu ascultatoriulu scientieloru publice.

Cunoscandu dara folosulu educatiunei atatu acei domestice, catu si acei publice, candu avemu individi apti spre a conduce pre invetiacei in ocolulu museloru, — dein contra inse vediendu relele ce se nascu dein negrigi'a invetiatoriloru, cari cu durere le privimu apoi imcuibate in fragedele animi a junimei, — cari — sunt ne smulgivere pururea, acestea i-cofunda in labirintulu dureriloru, in tin'a pecateloru, in oceanulu neaflorei.

Fratiloru Invetiatori! In manele vóstre suntu mladitiile natiunei, intendetile nutrimentu nemuritoriu, nu lasati cá schinteu'a cea mica a natiunalitatei se apuna, sa se stenga, impintenatio, cá asia se sbocoresca pururea in ardiendele, si inflacaratele loru piepturi; indreptatii pre carier'a cea derepta a scientieloru, caci numai asia vá reinviá Ro-

manulu dein somnulu letargicu alu secliloru, in care a fostu amortitu, — conducetii la cuibulu, la leaganulu natiunei, cá acolo sa-se desfateza in mic'a gredina a natiunei, daru falnica, si plena de florile celea mai frumoasa a primaverei, — cari apoi 'si voru respandi odata odorulu seu celu frumosu mirositoriu preste intreg'a natiune, — cari voru incununá poporulu romanu, cu cunun'a cea de lauru a gloriei strabune pururea infloritorie.

Gherla 14. Aprile 1860.

Alesandru Filipánu.

Teologu.

Despre starea de acum a scóleloru nóstre populare din Transilvania.

(De Dr. Vasiciu.)

In „Amiculú Scólei“ sub rubrica: „sciri scolare“ fačia 69 — amintinduse ceva despre însârcinarea mea de a statornici lefi potrivite pentru învătiători și a inființia in comunele mai insemnate scoli populare, fuseiu totodată și provocatú in interesulú progresulú și alú luminárii natiunei nóstre sâ împártêșescú date cuviinciose țitóre de sfera scolará, și cu acésta a depune óreșicare dovadá despre activitatea mea cu atâta mai multú, cu câtu publiculú nostru aștêptá cu dorú sâ védá din condeilú meu starea scólelorú a cârorú inspecție este incredințiatá mie.

La acéstá onorificá provocare, carea mi se face dela „Amiculú Scólei“ me védú indetoratú a da publiculú nostru aceea deslucire in privinția scólelorú nóstre, care o potú face dupá împregiurári, timpú și posiția in care me aflu, și acésta o facú cu atâta mai mare bunávoințiá, cu câtu mi-au plăcutú totdeuna publicitatea in tóte, și cu atâta mai

multă în acele trebi, care tale așa afundă în viața noastră socială, precum este mai cu seamă treba școlilor.

Dacă publicul nostru cere și dela mine, ca să dau o dovadă despre activitatea mea, atunci simt cea mai mare greutate într' aceea, că nu știu de unde să încep, ca să nu mă estindă prea tare, și să nu mă prea termuresc cu relatarea celor ce s'a făcut și sunt de însemnătate mare. Voi cerca dară a schița pe scurt oră ce s'a făcut până acuma în sfera școlară, la care am luat eu parte mijlociu său nemijlociu.

Din toamna anului 1850, cândă fusei chemat dela Guvernul civil și militar la comisia școlastică, ce s'a înființat aici în Sibiu până la anul 1856, adevărat până ce veni în activitate de Consiliarii de școle c. r. și fusei însărcinat cu inspecția tuturor școlilor greco-răsăritene, am avut o activitate numai mijlocie, adevărat am spriginit și condus aceea, ce mi s'a împărțit dela cei mai mari în sfera școlară. Însă deși activitatea această a fost termurită, ea totu a avut câte un rezultat destul de îmbucurătoriu. Aici ține aplacidarea Gimnasiului nostru din Brașov și câștigarea publicității lui, prin care s'a făcut un institut frumos și după cele ce a prestat până astăzi sub înțeleptă conducere a Directorului său și matura activitate a profesorilor săi, un institut cu renume bun în totă privința.

Dela 1856 încôce, adevărat din timpul acela, în care mi s'a lărgit sfera activității, am mers și curmeziș prin totă Transilvania, am mers și în munți m'am pogorât în văi, am cercetat precăt m'a îngăduită puterile școlile din satele cele mai îndepărtate, pe căi nesigurate, ca și cele din orașe și cetăți, și dacă am să vorbesc adevărul, trebuie să mărturisesc, că treba școlară la noi stă pe o treptă cu multu mai dejos, decâtă să ne

putemă fâli că avemă ceva, căci timpii aũ fostũ apâsători și negrigea lorũ pré mare. Nu vréu sâ alergũ la istorie, ca sâ arêlũ in ce stare amũ fostũ noi pe timpii aceia, cândũ nu avémũ nici episcopie, nu vréu sâ mai amintescũ despre greutãțile, ce ne apâsau in privinția propășirei nóstre, e destulũ sâ ñicũ cã la anulũ 1786, a eșitũ pentru scótele nóstre urmãtorulũ decretũ, subt numerulu guver-nialũ 2981 :

„*B. Decreto Regio Nro. aulico 2676 ex 1786 si-gnato in consequentiam Relationis circa scholas non unitorum submissae jubetur, ut scholae in majoribus locis normaliter instituantur, non absimiliter in Zalathna, Abrudbanya, Brad et Thorda, quod incolae intertentionem Ludi-Magistri — in se susceperunt, in locis minoribus ea ineatur ratio, ut una schola aliquot pagis inserviat. Incolae ad ineundum circa intertentionem ludi magistrorum contractum comoveantur, in locis egenis pro renata fundus studiorum hngaricus in subsidium summatur. Cantores capaciores ad juventutis informationem adhibeantur, in posterum vero non nisi capaces cantores applicentur. Eustatevits in Directorem cum 400 fl. salario in super octo Docentes cum 50 fl. salario resolvantur, pro libris et papyro 52 fl. applaciantur.*“

Din care se vede, cã se riãduesce sã sê facã scoli normale in locurile mai insemnate, precum și in Zlatna, Abrudũ, Bradũ și Turda, fiindcã locuitorii au luatũ asupra lorũ dotarea învêțãtorilorũ, érã câtũ țene de comuncle mai mici, este de a sê îngriji, ca mai multe sate sã facã o scólã, și locuitorii sã sê indemne a face contracte in-privinția susțênerei învêțãtorilorũ, și in locurile sêrace sã sê ia in ajutoriũ și fundulũ studiilorũ din Ungaria. Sã sê

aplice cantorii mai capaci spre învățarea tinerimei și de aci înainte să se aplice numai cantorii cei mai capaci. Să rînduesce Eustatevits de Directoru, să dau pentru optu învățători câte 50 fl. și pentru cărți și hârtie 52'.

La anul 1816 și 1823 s'a demândat de nou dela stăpânire înființarea școlilor și plățirea învățătorilor, dar' toate au ramas literă murtă și numai o hârtie albă. S'au înființat însă totusi 14 așa dize școle normale cu lesi pentru învățători de câte 50 fl. v. v. din fondul si-dossialu. Le-am aflatu însă și pe aceste in starea cea mai ticălosă, căci nimine nu le controla, nimine nu le visita, ce făcea învățătoriu era facutu, ce dizea elu era disu. Elu tragea plata, ce pe timpu aceia era destulu de mare, era copii esau din școlă fără nici unu folosu, nepregătiți pentru alte școli mai înalte, ba ce e mai multu fără nici o cunoscință a bisericei sale, fără nici o crestere bisericească, rătăcindu prin școli străine. —

De vomu privi însă la cele ce s'au făcutu in timpu cei mai noi, adecă dela revoluție începe atatu din partea stăpânirei, catu și a bisericei, atunci trebe să recunoscemu că suntemu in propășire, dară încă nu precălu s'aru putea astepta și aru fi de doritu.

Să vedemu acum ce s'a făcutu din partea stăpânirei pentru școle preste totu, și in deosebii pentru noi. S'a trāmisu unu Comisariu ministerialu in Transilvania in vera anulu 1850, ca să se convingă in fația loculu despre școle și despre învățamēntu, cu acea însărcinare, ca să cerceteze relățiile factice înfășurătoare asupra acestora; ca să se înțelgă cu persone practice, cu persone de specialitate asupra celoru ce au de a se face spre întroducerea unu învățamēntu mai potrivit stărilor de fație și mai corespondētoriu scopulu, și ca să se înființieze unu consiliu scolasticu, in care să se concentreze toate trebile

scolare, ale tuturor popórelú si confessiiloru. — Totodatá s'a pusú și în privinția scólelorú populare acélú principú salutarú, cá aceste áú sá sê organizeze in cointelegere cu Episcopii și cu consistoriile, cárorú totodatá li s'a fácutú și cunoscutú, cumcá stépânirea privesce ființia scólelorú populare, ca o trébâ comuná a statului și a bisericeii, și cá ea este aplicitá a da bucurosú și acelorú Episcopii și Consistorii influinția asupra scólelorú și acolo unde pâná aci n'áú avutú, și cá cea mai mare bágare de sémá meritá scólele populare ale Românilorú.

Pe basa acestui principú firesce, cá a trecutú și la noi tréba scolará acolo, unde trebuia demultú sá fie, adecá la bisericá, și așa paroculú locului s'a fácutú directorú localú alú scólei, adecá acélú organú, care dupá cinulú sêú este îndetóratú a avea cea mai mare ingrigire pentru scólá, Protopopolú inspectorú districtualú alú scólei, éra Ordinariatulú séu Episcopia oficiatului de scólá diecesanú. Si ca sá nu se nascá vre o colisie între diregátoriele de scólá preotesci, și între oficiolatele politice, pe care le-a însârcinatú cu ingrigirea de scóle c. r. Locuțiinția din activitatea ce i se cuvine ei, ca cea mai înaltá diregátorie de scólá, care are sá puná la rinduelá și sá conducá trebile scolare, s'a facutú acea dispoziție în privinția activitáții organelorú, ce áú de a influinția în trebile scolare, ca trebile din láuntru ale scólei, adecá invêțiáméntulú și disciplina sá téná de inspectia scolará preotescá, adecá de paroculú locului, ca directorú, de protopopolú cercului, ca inspectorú cercualú séu districtualú, și de Ordinariatú, ca oficiulú de scólá diecesanú, care organe sânt chiámate a esecutá prescriesele legiuite eșite in privinția acésta, -- érá dincontrá ingrigirea pentru rindulú dinafará și pentru trebuințele materiale ale scólelorú populare

ține mai cu samă de diregătoriile politice. Inse organele de scólă preoțesci și politice au sâ se spriginescă împrumutată, și în trebile scolare, care atingă amândouă cercurile de activitate, sâ lucre totdeuna intro coînțelegere.

Décâ vomă privi la rînduiala acésta cu ochi pătrundători, décâ vomă lua în ajutoriu esperintia cea de tóte dîlele, vomă vedea, cá numai pe basa acésta atât de practică câtă și înțelptă se póte privi ființia scólelor populare, ca o trébâ comună a statului și a bisericeii. Ea póte numai atunci prospera, décâ fiecare organă își va păzi sfera sa de activitate și va lucra în ea după puteri și în coînțelegere bună. Inse tocmai aici amă observatú cá se facú cele mai multe abateri. Căci necunoscinția deplină a acestuî principú, nepriceperea, indolenția, ba și înteresulú în parte și nisce tendinție mârșave, facú pe organele scólei adeseori fărâ sâ privescă la sfințenia lucrului și a causei, care aú de a o inainta și apăra, sâ se abatâ dela tóte prescisele, și séu sâ tragă foculú numai la óla lorú, séu sâ dêrapêne lucrulú, care s'a fâcutú cu multă silinția și ostenelâ pentru totdeuna, séu pre unú timpú mai îndelungatú, numai ca sâ și rêsburse asupra vreunei persóne cu simțurî mai nobile decâtú ei, séu ca sâ și spriginescă interesele lorú in parte. Si aici zace reulú celú mai mare, care róde la propășirea scólelor nóstre, la luminarea și cultivarea poporului nostru, și care împedecă multú activitatea mea ca inspectorú de scóle c. r., și dreptú a vorbi, me face de multe ori sâ desperezú de viitorulú Românulú!

Celú mai mare bine, care a pututú face stêpânirea scólelor nóstre, ca aceste sâ nu fie numai cu numele, precum aú cam fostú pânâ acuma, ci sâ corespundâ scopului lorú celui sfântú și multú insemnatú în cultivarea și luminarea poporului, este institutulú Consiliarilorú de scólă

cesaro-regesci, ca nisece organe ale Guvernului, care sînt însărcinate a alerga în toate părțile, a visita școlile în starea lor materială și științifică, a svătui și îndemna poporul la ridicarea și dotarea școlilor, a cerceta sîrguința învățătorilor și a școlilor, a ispiti sporul, ce l-au făcut acestia, a videa în fața locului și a se convinge din propria sa intuițiune, încât organele profesorii au contribuit la lățirea și cunoștința obiectelor de învățatură și la o creștere morală-religioasă a școlarilor, și cât au îngritit organele politice despre starea materială a școlii și anume deca zidirile de școlă sînt în rînduială bună, se țenă curate, decă nu lipsesc uneltele de școlă, decă învățătorul trage la vreme plata sa, decă este îngritit de cercetarea sîrguitoare a școlii din partea școlarilor, scl. Despre aceste toate are el să facă în tot anul relația sa, așa precum a aflat toate, și să o asternă înaltului Ministeriu de învățămînt, arătându totodată ce mișloce s'au întrebuintat și mai au de a se întrebuinta spre delăturarea și sterpirea rului.

Din aceste puține schițe se pôte vedea, ce sarcină zace pe umerii unui Consiliariu de școlă și ce greutate trebuie să sufere el, dacă din nesciință, indolenție sau rîință nu este spriginit în cariera sa de activitate, cu atît mai mult, decă va fi și împedat.

Gubernul, care a vrut să fie drept cîtră toate popoarele din marea Monarchie austriacă, a arătat și la înființarea acestor organe de școlă cea mai mare bunăvoință, puind precăt se pôte pentru fieșcare confessiă un Consiliariu de școlă, care cunoșce aședemintele bisericești aceia, și poporul cu care are d'a face în privința școlilor, adecă un individ, care să fie tot de aceeași religie, și tot de aceeași nație, ca să lucre cu rezultat atît mai bun, cu cît el are să lucre pentru mărirea

religiei sale și luminarea poporului său. Si intru adevăr, decât vom lua în considerație cele ce arătarăm mai sus despre sfera activității lui, vom vedea, că nimenea nu e în stare a cunoaște defectele și virtuțile poporului și a propune mijloace de vindecare și de întărire, ca tocmai Consiliarul de școli. Aducă încă, că el este un organ de rang înalt la Înalta Locușință (care sub alt nume poate că nu-ar putea fi), cu activitate frumoasă, și apoi judecă, încâtă aș aceia drept, care îl privește și pe el, ca pe mulți alții, de prisos, vrând a monopoliza după plac cu treburile școlare, — li se pare că e nedrept, când vorbește adevărul și arată defectele unuia și altuia, nu ca să i cășuneze rușine, ci ca să îl îndrepte.

Având și eu norocire a me număra între acei bărbați ai nației mele, cărora totdeauna le-a zăcut la inimă cultivarea și luminarea poporului său și mărirea bisericii sale, am fost denumit de Maiestatea Sa c. r. apostolică în ²⁶/₁₄ Noembrie 1855 de Consiliariu de școală c. r. și din partea înaltului Ministeriu de învățământ mi s'a încredințat inspecția tuturor școlilor greco-orientale din Marile Principat al Transilvaniei. Deși mărturisesc, că nu am fost bărbat de specialitate, decât de aceia, cari s'a ocupat cu treburile școlare, dar' prin multă sirguință, prin privirea lucrurilor mai adânc, prin predilecția ce am avut pentru sfera acesta de activitate, fiind pururea înaintea ochilor însemnătatea ei cea mare și sfântă m'am dat totă silința încă la înțelegerea călătorie ce o făcui la anul 1856 pentru vizitarea școlilor, deși împedat de o nenorocire mare, ce me lovi, dar și spriginit de multe organe preoțesci — a cunoaște reul și a propune mijloace pentru delăturarea sa vindecarea lui, și avui bucurie a vedea toate propusele mele încoronate cu înalta plăcere a

Ministeriului, care spre cinosură slobodi ordinațiunea, a cărei liniamente s'a tipărită în jurnalul acesta Broș. 1. pag. 75, II. Si cine ar cugeta că și acésta ordinățiune, care pune scótele nóstre pe o liniă paralelă cu cele catolice, mă va cășuna multă neplăcere și durere de inimă, dintr'o parte, de unde măi puțină așu fi putulă astepă. — Dar nu amă căđulă cu inima, ci amă mersă măi departe în activitatea mea și cea măi mare grige am țentito într' acolo, ca să se doteze și înființeze scóli măi bune, ca astfel să se pótă căstiga și învățători măi harnici, căci ei sânt sufletul, ei sânt, cari dau vieția scólei, ei sânt factorii de căpeteniă pentru înformarea și cultivarea plăpândeii tinerimii și acestia nici odată nu potă fi destulă de pregătiți, ci aű pururea lipsă de neconțință perfecționare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dupăce în privinția scóleloră eșiră dela inalta Locuțiinția măi multe ordinățiuni, care se publicară și se voră măi publica în acestă jurnală, avémă a cerca cum să venimă la scopă, acolo, unde comunele singuratice sânt lipsite de miđlóce de a putea susțénea o scólă și dota pre învățători, și după o convorbire cu DD. inspectorii distric-tuali ai Hațegu'ui, Joajului, Zarandului se făcură din partea loră cuviințioșele propunerii, care avură acelă dorită resultată, că inalta Locuțiinția, aplecată a sprigini orice înaintare, mē trâmisiă la față locului cu ună comisară de cercă și cu atragerea pretoriloră concerninți ne înțelesêrémă cu comunele competente despre ridicarea scóleloră comune séu centrale în locuri măi mari și potrivite, și cuviințioșă loră dotare, și despre înscolarea séu afiliarea comuneloră măi mici. La aceste consvătuirii țénurămă strênsă inaintea ochiloră acelă principă, că e măi bine a avea scóli binedotate, deși in numără măi mică, decâtă multe fără miđlóce de ajuns, și ca comunele aceste

sêrace precâtû sê pôte sâ nu sê prè însarcine cu dotația scólelorû, și sâ aibâ occasie a se convinge, câ scóla este o binefacere pentru dinsele érá nu o sarcinâ nesuferitâ, și ca poporulû acesta, care nu a mai avutû nici o învățaturâ, sâ se dedea cu idea scólelorû și cu îndetorarea a le rîdica și dota. Mai departe s'a luatû privire la relațiile locale și îndepârtarea comunelor, ce avéu sâ se înscoleze, dela scóla centralâ apoi și mârimea și puterea prestației lorû, precum și numărulû pruncilorû bunî de scólâ, și îndatoririle învățătorilorû. Cu privire la tóte aceste, am venitû prin o hotârîre liberâ a comunelorû la acelu îm-bucurâtoriu resultatû, câ in numitele protopopiate s'au proiectatû mai multe scoli centrale cu lefi dupâ impregiurâri potrivite, și s'au înscolatû tóte celelalte comune astfelû, ca fieste care comunâ din aceste protopopiate sâ aibâ scóla sa, spre a cæreî susțênere este detóre a concura și așa sâ sê dea ocasio tuturorû a putea trimite copii sêi la scólâ. Acestû operatû s'a aștermutû inaltei Locuțeinției și dupâ o cointelegere bunâ cu Ordinariatulû s'au aplicatû ridicarea scólelorû precum urméza:

In Protopopiutulû Hașegului:

1. Hașegû cu comunele înscolate:
Nâlațû-Vadu și
Rea.
2. Sân-Georgiû cu comunele înscolate:
Sân-Georgiû, Ohaba,
Sântâ-Mâria de pétrâ,
Crișani,
Secelû.
3. Bâțiâlarû cu comunele înscolate:
Bretia românească,
Vâlcele rele.

4. Ocolişulŭ, cu comuna înscolată:
Chitidŭ.
5. Nucşóra, cu comunele înscolate:
Mâlăesci,
Ohaba-Sibişelŭ.
6. Gridŭ, cu comuna înscolată:
Valea-Sân-Georgiu.
7. Boşorodŭ, cu comuna înscolată:
Luncanŭ.
8. Ruşorŭ, cu comunele înscolate:
Boestŭ,
Ohaba de subt pétră,
Ciopea,
Fizesci,
Feghierŭ.
9. Petrila.
10. Livezenŭ, cu comunele înscolate:
Petroşeni,
Dilşa,
Buniţa.
11. Selaşulŭ de sus.
12. Nádâjdia de sus, cu comuna înscolată:
Nádâjdia de josŭ.
13. Ocolişulŭ mare, cu comunele înscolate:
Ruşi,
Streiu.
14. Bosiu cu comunele înscolate:
Zlaşdŭ,
Grosŭ.
15. Hunedóra, cu comunele înscolate:
Telecŭ,
Mánêrêu,
Rácâştia.



16. Ghelarǔ-Govaș dia, cu comunele înscolate :

Rada,
 Poienița-Voiaii,
 Plopă,
 Bunila,
 Aluni,
 Vadu-Dobri,
 Cernisórâ,
 Goleșu,
 Floresed,
 Vâlarǔ,
 Buzdularǔ.

17. Cincișǔ, cu comunele înscolate :

Linjina,
 Cerna,
 Baia-Craiului,
 Toplița,
 Doboca,
 Paroșa,
 Curpeni,
 Hâsdêu.

18. Vâlcelele-bune.

19. Silivașulǔ de josǔ.

20. Gonțaga, cu comuna înscolatǔ:
Covragiǔ.

In Protopopiatulǔ Joajului I.

1. Soimușǔ.
2. Bêrsêǔ.
3. Certeșu de sus.
4. Hondolu.
5. Nojacǔ.
6. Hârêǔ.

7. Boholtŭ.
8. Uroiŭ, cu comuna înscolată:
Carpenișŭ.
9. Checicheadaia, cu comuna înscolată:
Buruiene.
10. Banpatocŭ, cu comuna afiliata:
Chemindia.
11. Nevoieși, cu comunele înscolate:
Fizeșd,
Barbura.
12. Sêlistiôra, cu comunele înscolate:
Stoienésa,
Sulighetŭ.
13. Caianelŭ, cu comunele înscolate:
Bejanŭ,
Fârnadia.
14. Vormaga.
15. Magura, cu comuna înscolată:
Toplița.
16. Dialu-mare, cu comuna înscolata:
Gruelaciu.
17. Joajele de josŭ, cu comunele înscolate:
Feredeŭ,
Cimêu.
18. Rapoldulu mare, cu comuna înscolată:
Rapolțelŭ.
19. Bobalna, cu comunele înscolate:
Foldŭ si
Boiu.
20. Bâcâintia.
21. Poiana, cu comunele înscolate:
Tecârêu,
Valca-Jepii.

22. Voia, cu comuna înscolată:

Porcura.

23. Săcărêmbŭ.

In Protopopiatulŭ Joajului II.:

1. Mada.

2. Bulbucŭ, cu comunele înscolate:

Curpeni,

Valea-mare.

3. Ringhetŭ.

4. Balşa cu comuna înscolată:

Arghieŭ.

5. Almaşulŭ de mijlocŭ, cu comuna înscolată:

Almaşu micŭ.

6. Mermezeu.

7. Homorodŭ.

8. Cipŭ.

9. Bozeşu, cu comuna înscolată:

Bechia.

10. Almaşulŭ-mare, cu comunele înscolate:

Nădăşdia,

Glodŭ.

In Protopopiatulŭ Zarandului:

1. Bâiŭia, cu comunele înscolate:

Trestia,

Crăciunelŭ.

2. Seliste, cu comunele înscolate:

Herşegani,

Câinelu de sus.

3. Arminghia, cu comunele înscolate:

Peştera,

Valişóra.

4. Blesenyi*).
5. Dupâ-pétrâ.
6. Buceşdu, cu comunele înscolate:
Stanişa,
Mihalenî.
7. Bulzesti.
8. Tomnatecŭ cu comuna înscolatâ:
Grohotŭ.
9. Luncoiu de josŭ, cu comunele înscolate:
Luncoiu de sus,
Scrófa,
Podele.
10. Crişciori, cu comunele înscolate:
Zdrapsŭ,
Tiereţelŭ, Cluj / Central University Library Cluj
Ruda.
11. Bucuresti, cu comunele înscolate:
Rovina,
Siesuri,
Curechiu.
12. Bradu, cu comuna înscolatâ:
Mestiacânŭ.
13. Tiebea, cu comunele înscolate:
Rişca,
Caraciu.
14. Giuncŭ, cu comuna înscolatâ:
Ribişóra.
15. Ribiiŭe, cu comunele înscolate:
Vaca,
Uibareşti.

*) Pentru infiintierea scóleloru urmatóre, avemu multu de a multiami D-lui pretoru Cerkavski din Baia-de-Crisu.

16. Birtinŭ, cu comunele înscolate:

Tâtâresci,
 Prihodesci,
 Lunca,
 Carastĕu.

17. Valea a Bradului.

In Protopopiatulŭ Hâlmagiului:

Risculiŭia, cu comunele înscolate:

Baldovrŭ,
 Valea-mare,
 Steia,
 Tĕrnaviŭia.

In acestŭ protopopiatŭ mai sŭnt încă patru scóle centrale, cãrora sŭnt înscolate celelalte comune, însĕ acĕsta centralisaŭie nu s'a fãcutŭ pe calea officiósã ŝi d'aceea s'aŭ rŭnduitŭ cele de lipsã a se suplini; despre care la timpulŭ seu. Inalta Locuŭiinŭiã a datŭ poruncĭ amãsurate Preturilorŭ concerninte, ca in coiŭtelegere cu PP. Protopopi ŝi Parochi sã sĕ punã cãtŭ sĕ póte mai curĕndŭ tóte aceste scóli in vieŭiã, ŝi despre rezultatŭ sã sĕ raporteze. Si ca clãdirea caselorŭ de scólã acolo unde nu esistã sã sĕ póta face cu cea mai mare înlesnire, s'a îngãduitŭ mai-departe, ca scólele, care aŭ sã sĕ clãdescã cu puteri unite, sã sĕ facã din materialulŭ, ce-lŭ potŭ cãstiga comunele mai lesne, însĕ cu aceea ŭermurire, ca sã sĕ facã destulŭ celorlalte prescise ale rŭnduelei pentru clãdiri, ŝi ca ele preste-totŭ sã corespundã deplinŭ scopului, pentru care sĕ vorŭ clãdi.

Pentru dotarea scólelorŭ s'a oferatŭ din partea comunelorŭ interesele dela împrumutulŭ statului, esarĕndarea dreptului de cãrcimãritŭ pe trei luni, bucate ŝi bani prin aruncŭ. In privinŭiã la aceste isvóre a îngãduitŭ inalta

Locuțiință, ca acolo, unde comuncle bisericescî și politice sînt totu aceleși, adică unde nu e deosebire confesională, seú unde nu se arată greutăți, să se întrebuinteze atātu interesele dela împrumutul statului, cătu și veniturile din esarëndarea dreptului de cărcimăritu.

Cātu pentru dotarea scóleloru prin bucate, acésta s'a recunoscutu, ca cea mai ușorâ și mai potrivită pentru poporul nostru; căci cea mai mare parte din români se hrănesce cu plugulú, și e dedată cu astúfelu de dare, numai să se strēngă la timpulú seú, să se dee dacă arú fi de lipsă ceva învățatoriului, eară celelalte să se vëndă la timpú potrivitú, și banii otărîți, pentru învățatoriú să se plătescă acestuia la timpulú seú eară prisosulú să se păstreze in fondulú scolarú. —

Arunculú de scólá in bani gata după puterea dărei încá s'a aplacidatú subt condițú favoritoare, ca adecă să se mēsure cu scumpătate, cătu are să dea fiăcare familie, și banii adunați să se administreze subt controlá cuviințiosă.

Banii ca și bucatele se vorú aduna de organele politice odatá cu cealaltá dare, se vorú pune in fondulú scolarú, care are să se inființeze pe-lingá fiăcare scólá centralá și să se administreze de judele, paroculú și inspectorulú civilú localú subt inspecția Preturei. In acestú fondú alú scólei aú să între orice ajutore pentru scólá, ca cu timpú, subt chipzuire bună să se póta sustēnea scólá numai din fondulú acesta. Tóte plățile învățatorilorú, care s'aú mēsuratú după împregiurări aú să se înscrie la timpulú seú in fasiile de scólá, și nu se potú micșora.

Decă astúfelú va fi asigurată esistenția învățatoriului și elú nu va mai fi silitú a bate ușile judelui și ale Preturei pentruca să și scótá sērîmana sa lēfá, atunci vomú putea cere și dela elú mai multá silințá și hărnicie. —

Cu aşezarea și fissarea lefilor și destinarea scólelor sê va sterge și acelã mare abusù, a ridica scolã numai ca sã se scutescã unul și altul de miliție, și acelã pâgubitóriu abusù, a da stația de învățãtoriu la acela, care sê declarã a o țenea mai eflinã.

Dupã aceste ce amũ arãtatũ pãnã aci, regula generalã pentru inaintarea trebei scolare este cuprinsã în aceste puține cuvinte: Protopopũ și Preotũ vrednicũ — scólã bunã. Cu acêsta vrêu sã arãtũ, cã in totũ loculũ, unde preoții și Protopopii aũ pãtrunsũ Ordinãțiunea tipãritã in „Amiculũ scólei“ subt IV. (broș. 1., pag. 78), regularea și dotarea scólelor este in pornelã, și ca sã sê misce și aceia, carii pãnã acuma aũ statũ cu mânilé in sînũ asteptãndũ dela Dumneđeũ mãntuire, s'a datũ la tóte Preturile in 12. Aprilie 1860 Nr. 4404 cuviințioșa inviare, ca la provocarea și propunerea Protopopilor sã ósã cu dînsii la fația locului și înțelegãnduse cu comunele interesate, sã sê otãrêscã unde sã fie scoli centrale și sã sê înscoloze comunele deprin pregiorũ astũfelũ, ca fiãcare sã scie unde are de a concura la dotarea scólei și la sustênerea învățãtorifului și apoi sã asternã tóte operatele la Locuțiințã spre aprobare. Asemenea s'a recuiratũ și Ordinariatulũ, ca sã deë concernințilorũ Protopopi în tréba acêsta cuviințioșã inviație.

Décã DD. Protopopi vorũ porcede la lucrulũ acesta atãtũ de însemnatũ cu cuviințioșa energie țéindũ principulũ nestrãmutatũ naintea ochilorũ, cã e cu multũ mai folositóre o scólã bunã, decãtũ osutã rele, cã nu sê póte numi aceea scólã, unde se adunã doi, trei copii și îi învățã unul și altulũ, care singurũ nu precepe ce i învățã și cum i învățã; decã mai departe PP. Preoți vorũ lãsa tóte interesele la o parte și vorũ sprigini propusele DD-lorũ Protopopi cu resignarea la comoditatea și

interesele lor, — atunci amă speranția cea mai vie, că in scurtă timpă vomă avea scolă binedotate și destule pentru luminarea poporului nostru. Să nu venimă totde-una cu sêrăcia înainte, ci cu voinția bună de a înainta, și sêrăcia delocă va fi mai mică.

Că nu vorbescă fără esperiinția mă sânt dovadă scô-
lele, ce le enumeraimă mai sus, și mai virtosă cele din Zarandă, care mai tôte aă o dotație de câte 200 fl. v. a., și pôte că nu avemă mai seraci țenuturi de cum sânt aceste, in care scôsêrămu frumôse rezultate. De sê voră împrotivi însê preoții tendințeloră celoră bune și bine-cum-pânite ale DD. Protopopi, precum făcură unii din apropierea Hondolului, vrëndă D-lă Protopopă o concentrare a scôle-
loră învecinate astăfelă de strênsă, cătă să sê potă înființia și o scôlă capitală baremă cu 3 clase, — atunci firesce că va remănea lucrulă sterpă, cum remase și acolo. Insê astăfelă de preoți nu voră mai fi cruțiați, ci dați la pu-blicitate. —

După cele ce amă arătată aci, nu credă, că vre unulă dintre DD. Protopopi va sênți vre o greutate la acêsta însărcinare; êră de s'ară întêmpla și acêsta din cause ne-prevedute, atunci eu sânt gata la provocare a da svață cuvințiosă și după împregiurari a eși și la fația locului.

De vomă avea noi însê clădiri de scôlă cătă de fru-môse și inzestrate cu cele trebuințioase, și nu vomă avea învățatoriă capaci pentru chiămarea acêsta, nu va propăși învățătura întră nimica. Si din contră, de vomă avea și învățatoriă cei mai bunii, inzestrați cu tôte calitățile ce-rute, și cu rêvna cea mai mare învățătura nu va pu-tea êrăși întră nimică propăși, dêca ômenii nostri voră fi atâtă de indolenți și nepăsători pentru scôlă, cum sê cam arêtase până acum, dêcă nu și vor da copii la scôlă

și decâ nu vorû cumpâra cărțile trebuințose. — Aceste sînt cele comune și mai grele pedeci.

Sâ mai vedemû acuma și alte pedeci, care oprescû prosperitatea scólelorû, și care miđlóce s'arû putea întrebuiția pentru delâturarea și sterpirea lorû. Aceste ar fi dupâ făcuta esperiinția urmâtóarele:

1. Lips'a unei instrucții potrivite pentru organele în-sârcinate cu inspectia scólelorû. Acésta lipsâ sê simte cu atátû mai multû, cu câtû organele de inspectie nu stau tóte pe aceea tréptâ de culturâ, ca ele sâ pótâ cunósce îndatoririle și cerculû de activitate alû lorû, și deaceea séu nu cutézâ sâ sté faciâ cu organele politice în trebile scolare séu nu sciû de unde sâ ia lucru cândû arû afla vre o resistenția.

2. Înmulțirea scólelorû populare fără scopû și fără dotație. Dupâ conspectulû ce lû priimimû amû avutû*) în anulû 1858 691 de scóle, și în anulû 1859 767, așadarâ întrunû anû o înmulțire de 76 scóli, care la ântéia pârere arû fi semnulû celû mai bunû alû propășirei, și pentru aceea sê va pârea đicerea mea cu atátû mai paradocsâ, cu câtû înmulțirea scólelorû populare și din punctulû acela de vedere trebuie sâ aparâ ca unû semnû de propășire în finiția scólelorû, pentrucâ poporulû se dedâ cu idea scólei și are occasie a cunósce folosulû învățâméntulû, și așa a sê și interesa mai multû pentru scólâ. Inse acésta nu e așa; pentrucâ o astûfelû de scólâ sê țene cam de obște în casele cele mai slabe jumâtate dêrimate, cu o dotație de 10—20 fiorinî pe aaû, ca ea sâ fie numâ locû de ocrotire pentru cutare și cutare feciorû pe óreșcare timpû. Prin acésta însê sê împedecâ rîdicarea scólelorû centrale și înscolarea comunelorû mai mici, și așa în-locû de a avea

*) Greco-resâritenii.

două, trei scoli bune, ai zece, douăzeci rele, apoi comunele credū, câ făcându astūfelū de scólă, și-au împlinitū datoria, ce o au în privința scólei și ținū morțișū de ea, ca orbulū de gardū mai vîrtosū de va veni din vre o parte și vre unu impulsu, cu atâta mai multū, cu câtū ele — sêracile — nu sînt în pusêțiune a judeca despre scopulū și problema scólei, — adaugâ încâ, câ învățătorii scólelorū acestora, fiindū rêu platiți, sêu nu sînt destoinici, pentru chiâmarea care o îmbracă, sêu nu sê ocupâ cu trêba scolarâ în adevêrū, ci numai la pârere. Ce isvorasce de aci? copii, cariî mergū la scólă, nunumai câ nu învétiâ nici o omenie, ci ei sê facū încâ mai blêstemați, mai obraznici, nu învétiâ nimica, sê batū, rumpū vestmintele, pânâ-ce parințiî necâjiți injurâ scólă, strigâ, câ copii lorū aū mersū trei, patru anī la scólă și nu sciū nici o rugâțiune de dómne-ajutâ, și îi tragū dela scólă, ca sâ le pazescâ vitele și cum dice sâi, „hâznuescâ“.— Din esperințiâ vorbescū, *experto crede Ruperto*, și cariî cunoscū poporulū nostru vorū judeca încâtū amū eu dreptū sâ mē tînguescū asupra înmulțirei scólelorū fârâ scopū, și sâ dicū câ ea mai multū împedecâ, decâlū ce înaintâ ființa scolarâ. Bine trebue sâ luâmū sama câ scólă, ca scólă are nunumai sâ inveție, ci sâ și creścâ prunciî înțeleptesce și în frica lui Dumneđeu.

3. Planulū de învățaturâ. Cei mai multī învățătorī nu pázescū nici unū planū, nu sciū tracta obiectele de învățaturâ, nu sciū face nici o deosebire între cârți. Ei eugetâ a fi făcutū destulū, decâ agrâmâdescū pre vre o câțiva din cei mai bunī scolarī tótâ sarcina de obiecte, și așa lasâ partea cea mai mare a scolarilorū cu totulū la o parte, fârâ cea mai puținâ învățaturâ.

4. Carțile cuviințose. Aici amū avea multū de vorbitū, dar pentru acuma cutezâmū a observa numai atâta,

că decă după planul dat de la înaltul Ministeriu pentru scólele populare cartea cea mai însêmnată a unei scoli populare este legendariul séu cartea de lectură, și decă scolarii aũ cuprinsul materiei citite sã lã și precépã și sã și lã facã proprietatea sa, atunci lãsãmũ la înțelepþiunea fiecãruĩ bãrbatũ de scólã sã judece, încãtũ Ciaslovulũ și Bucovina potũ suplini legendariulũ. Cu acésta nu vréu sã dicũ, cã cãrþile aceste aũ sã sã scótã din scólele nãstre, nu, ferescã Dumneþeu, cãci sũnt omulũ bisericeĩ și sciu ce cere dela noi biserica, ci numãĩ sã mãrginimũ citirea lorũ la 2 multũ 3 óre pe sãptãmãnã

5. Necapacitatea învêþiatorilorũ. Ce e dreptũ în totũ anulũ ese din institutulũ din Sibiu unũ numerũ frumosũ de tineri, carii se aplicã în sfera învêþiatorilorũ, și aceia, carii aũ capacitate mai bunã și pregãtire cuviinþiosã, corespundũ destulũ de bine aþeptãrii nãstre în chiãmarea lorũ. Cea mai mare parte din ei însã e slabã și nu aũ aceea, ce e condiþia de cãpeteniã la învêþiatoriu adecã practica cunoscinþã a procede la învêþiãtura deosebitelorũ obiecte, după firea lorũ, și așa a sci tracta obiectele de învêþiãturã cuviinþiosũ talentelorũ și însuþirilorũ pruncilorũ. Ce póte face unu învêþiatoriu harnicũ în miþloculũ celorũ mai grele împregiurãri, ne-a doveditũ scóla din comuna Erde-S.-Georgiu. Acéstã scóla deþi din afarã s'arũ indoi nescine sã o numescã scólã, este în lãuntrulũ ei una din cele mai însêmnate. Unde din contrã avemũ scoli ca nisce palaturi și în lãuntrulũ lorũ nu aflãmũ, decãtũ ticãloþia cea mai mare, — cãci le lipsesce vieþia, care are sã o dea învêþiatoriulũ.

6. Contractele, care le încheiã învêþiatorii cu comunele și prin acésta se facũ, simbriaþii și nãmiþii lorũ.

7. Nepãsarea și indolenþia unorũ organe, care sũnt însãrcinate cu conducerea și sustênerca trebilorũ scolare.

adecă a juđiloră, inspectoriloră de scólă civilă, a parochiloră și a protopopiloră, pentrucă decă acestia sânt activi și spriginescă tréba scolară, într'o înțelegere armonică, fiă siguri că nimenca nu se va puté împrotivi cererei și propuneriloră loră, încâtă aceste voră fi drepte și în sfera puținței.

8. Zelotipia mărșavă între greco-resăriteni și greco-catolici, prin care în comunele meștecate se împedecă și nimicescă și cele măi frumoșe întreprinderi.

Spre sterpirea relexoră enumerate ar puté servi, după parerea mea, următorele miđloce :

La 1. Să se dea parochiloră și protopopiloră, cari sânt însărcinați cu tréba scolară instrucții scrise și aceste să le pazescă cu tótă scumpătatea. În privința acésta s'a făcută îngrigire la romano-catolici și greco-catolici, éra pentru greco-răsăriteni se află lucrulă în pertractare.

La 2. Înființarea scólexoră nóue să se concédă numai acolo, unde comunele voră arăta, că potă rídica, susțéna și dota cuviințiosă scóla.

La 3. Să se întroducă ună plană de învățatură amésurată, și acesta să se păzescă strénsu sub respunderea parocului locală și a Protopopului districtuală cu tótă scumpătatea

La 4. Să se grigescă de cărți măi corespundétore scopului.

La 5. Să se înființeze o Preparandie măi practică și potrivită cu împrejurările de față. În privința acésta s'au și făcută propunerile cuviințioșe, și dupăce Catholicii înființară dóue Preparandii la Ciucă-Simleu și aici în Sibiu și Unitii nna la Năsăudu, putemă spera, că va veni rëndulă și la Greco-răsăriteni.

La 6. Cu întroducerea scólexoră centrale și a fassiloră de scólă trebuie să înceteze și contractele de sine însușă.

La 7. Pentru delăturarea rēului acestuia nu pōte nimica lucra mai multū, ca recunōscerea meritului, și înfruntarea nepăsării datā la publicitate.

La 8. Décā fieșcare va pāzi ce e alū sēū, décā în loculū zelotipiei mârșave va întra o emulație nobilā, atunci se va delătura fōrte ușorū și acestū rēu, cu atātū mai multū, cu câtū înaltulū Ministeriū a otāritū, ca acolo, unde una sēu alta parte este în maīoritate, și nu pōte fiecare de sine sā și facā scōlā separatā, sā o pōtā face cu puteri unite, țēindū cele ce țēnū de religie intrīnsa neclātītū și dāndu i caracterulū confesiionalū alū pârții ceii mai numēroșe. De vomū pāzi acestū principū, de vomū învêția a ne stima uniī pre alții împrumutatū, de vomū cunōsce devisa nōstrā naționālā, care nu pōte fi alta decâtū propașirea sântōsā: atunci ne vom putē apropria uniī de alții fără nêlucā și spaimā. — Aici însă zace încā unū rēu mare, căci noi în locū de a ne cunōsce interesele cele adevērate, în locū de a ne sprigini uniī pe alții și a ne convinge, că numai scōlā este în stare sā ne abatā dela rêtācire, — ne punemū încā înșine pedeci, ne pare bine décā partea cealaltā nu face nimica sēu ne pare rēu, décā aceea face mai multū, — apoi décā mai luāmū poporulū și cu rēstita, căci elū demulte ori e greū de capū și nu vrea sā dea ascultare nici acolo, unde se lucrā despre fericirea lui: atunci ne sumuțiamū uniī pe alții, și amenințiamū, décā sântemū neuniți, că ne facemū uniți, căci ei nu strēngū pe poporulū lorū la de-astea, și din contrā. Apoi ce putemū ascepta deaiī, decâtū numai ticāloșia cea mai mare, care trebuie sā ne apese cu atātū mai tare, căci acum nu ne mai putemū escusa cu timpii ceī grei și cu apāsarea altorū popóre.

Nu me potū rețēnea a nu face cunoscutū celorū ce se interesēzā de trebile nōstre scolare și cea impregiu-

rare, că mai toți, cari nu vedu sporiu în treba scolară, află lipsa progresului acestui la noi Români în sârăcia cea mare a poporului și pentru aceea privesc și treba scolară ca o sarcină grea asupritore. Deși nu putem nega adevărul dicerii acesteia în multe privințe, totuși de vom privi la mulțimea noastră și ne vom aduce aminte, că răul constă din picături, prelingă totă sârăcia ce ne apasă, am putea totuși să ne facem în scurt timp astufel de fonduri scolare, din care să se potă sustenea scólele fără nici o greutate. După conscripția cea mai nouă face numărul poporului nostru 1,354,550; să luăm dară în număr rotund pe partea neunită numai 100,000 familii; să cerem de la fiecare familie peste tot 1 cruceru nou pe lună, acesta va face pe an 12 cr. n. Acestia de osută de mii de ori adică $100,000 \times 12 = 1,200,000$ de cruceri, séu 12,000 florini. Acestia cu 5% elocați ar aduce în anul viitoriu 600 fl. interese și érá cu 12,600 fl. am avea cu finea anului alu doilea 25,200 florini, și așa s'ar mări într'unu progresu însémnat astufel suma acesta, încât în vre o câțiva ani ar fi fondul cel mai frumos, numai decă am lucra cu toți la înființarea și mărirea lui în frica lui Dumneđu și cu inimă curată.

In-fine îndrêznesc — nu ca Consiliariu de scóle, ci ca Român — a face cunoscutu publiculu cititoriu, că în călătoriile mele am aruncat ochii și asupra scóloru unite (și acesta nu mi va lua nime în nume de réu), ca să cunosc pre cât s'ar putea din o momentósă privire, și starea acelora, și cu durere trebuie să arétu, că ele — cu puține exceptii — mai că sânt într'o stare mai rea, decât ale noastre*),

*) Totusi în privința acesta informațiunea cea mai buna ni o ar puté dá acum DD. Inspectori supremi de scóla diecesani (din Blasiu și Gherla); apoi si speramu, ca DD-Loru spre a

și decâ vomă căuta cauza rēului o vom afla ușorū în cele mai susū arētate.

Incheindū aceste observări ale mele, aș dori, ca ele sâ fie untulū de lemnū, cu care au umplutū înțeleptele fecióre lampelle sale, ca aceste sâ arđâ, cândū va veni doritulū mire, — si me mágulescū cu speranția, că ele vor afla o recunoscinția cu atâtū mai meritată, cu catū atingū o causă, care taie mai adincū în vieția nōstră socială, națională și bisericescă, cu câtū ele nu țentescū la persóne ci la trébâ, și în acēsta convingere nu m'amū sfiitū a descoperi ranele, pe care dorescū din totū sufletulū a le vedea odată vindecate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

multiamí aseptarea publica si spre a contribui la formarea unui felu de conspectu alu starii cei adeverate a tuturor scóleloru romane fara osebire — voru binevoí a ne descoperi in asemenea modu starea trecuta si presenta a scóleloru de sub inspectiunea DD-Loru, progressulu de pana acum, pedecile ce se opunu aceluia si medilócele de propasire pentru viitoriu.

Ne place multu a crede, ca si ceialalti DD. Consiliari de scola romani, catra cari anche in prim'a nōstra brosiura avuramu îndresnel'a a ne indreptá rugarea, voru binevoí a aduce asemenea sacrificiu progresului scolaru.

Numai dupace vom avé odata inantea ochiloru starea tuturor scóleloru romane, dupace vom cunóscē pe fiaunde cum stamu, dupace vom aflá in totu loculu pedecile inaintarii, — vom sci de ce si cum sa ne apucamu, cá sa putemu folosí.

R.

Scóla practica.

Conversatiune cu scolarii asupra gramaticiei.

Cele 10 parti de cuventu.

(Continuatiune.)

4. N u m e r a l u l u.

Cate sorori ai tu? Trei.

Cate vite aveti acasa? Patru.

Cate zile sunt intr'o septemana? Cate óre sunt intr'o di? Cate zile intr'o luna? Cate luni intr'unu anu? Cate zile intr'unu anu?

Cate carti singuratice canonice are Bibli'a? 65.

Cate case sunt in satulu nostru?

Cum e de lunga si de lata scol'a nóstra? — — —

Si cá sa poti aflá acésta ce trebe sa faci? Trebe s'o mesuru.

Cu ce se póte mesurá o adaia? C'o mesura, care se numesce stanginu (orgia).

Nu e demultu decandu avuramu vorba de stanginu; spunemi ce se vede insemnatu pe acela? Picióre séu urme si degete séu policari.

Voindu sa mesuru o distantia de doi stangini, asia ca va trebui sa intindu stangenu de dóue-ori? Asia e.

Inse daca tear intrebá apoi nescine, ca cate urme face acea distantia, cum i ai puté spune? Asiu numerá urmele depe stanginu de dóue-ori.

Éta aici o gramada de cruceri, cati 'su? Nu sciu.

Si cá sa sci trebe mai anteiu — — ? Sa i numeru.

Ce au trebuitu sa iaveti mai anteiu, cá sa poti face acésta? Numerarea.

Celu-ce scia numerá, cu ce este elu cunoscutu, séu cu ce are d'a face? Cu numeri.

Prin ce se insémna de regula numerii in scrisu? Prin cifre.

Anche prin ce se mai potu aceia pronunçiá? Prin vorbe (cuvinte).

Numerati pana la 10? Scrieti numerii pana la 10 pe tablele vóstre!

Aici am datu dara de o nóua parte a vorbirei si acésta — insemnativi-o bine — se numesce Numeralu.

Candu dicu, ca in scól'a nóstra sunt 30 de scolari, ce amu facutu eu atunci? Ne-ai spusu numerulu séu multimea nostra, a scolariloru.

Candu 'mi spusesi ca ai trei sorori, ce ai facutu atunci? Amu aratatu numerulu séu catatimea sororiloru mele.

Asiadara ve insemnati: Numeralele sunt ast-felu de vorbe, care ne arata numerulu séu catatimea lucruriloru.

Cate parti de cuventu cunoscemu pan'acum? Patru: substantivulu, articululu, adiectivulu si numeralulu.

Prin ce se deosibesce numeralulu de substantivu? Substantivulu arata nr-nele lucruriloru, pe candu numeralulu ne spune mult'imea séu catimea loru.

Ce diferintia e intre numeralu si adiectivu? Adiectivulu numesce calitatea fiintieloru, éra numeralulu catatimea loru.

Ce diferintia e intre articulu si numeralu? Articulu arata genulu substantiveloru, éra numeralulu numerulu séu catimea fiintieloru.

Cate numerale sunt in urmatórea constructiune: Am veduitu p'unu arbore mai multe paseri, dintre cari vena-

torulu pusicase trei? Scolarii voru dice ca e numai unu numeralu, adica cuventulu „trei“; invetiatorulu inse sa 'i intrebe apoi: Dara ce insemnéza aici vorb'a „multe“, séu spunetimi, cate paseri am veduitu p'unu arbore? Multe.

Asiadara „multe“ arata aici cate paseri amu veduitu, séu altufelu ce otarésce vorb'a acésta aici? Catatimea paseriloru. Prin urmare si vorba acésta este numeralu.

Judeca inse cam ce deosebire este intre numeralele „trei“ si „multe“? „Trei“ otarésce deplinu numeralu paseriloru, inse „multe“ nu spune deplinu cate paseri erau.

Deci: Sunt dóue feluri de numerale otaritóre séu definite si neotaritóre séu nedefinite; cele definite spunu unu numeru otaritu de lucruri séu fiintie de acelasifelu, éra cele nedefinite insemnéza unu numeru neotaritu de fiintie de acelasi feliu.

Cate feluri de numerale cnnósceți acum? Dóue.

Cum se numescu ele? Numerale definite si nedefinite.

Depe ce cunósceți numeralele definite? Ele spunu otaritu numeralu séu catatimea fiintieloru.

Depe ce putemu cnnósce cele nedefinite? Acele nu arata otaritu numeralu séu catimea fiintieloru.

Pentru incepatori in gramatica e deajuns a cunósce deocamdata impartirea numeraloru in definite si nedefinite; a trece cu ei deodata si la impartirea definiteloru in cardinale, ordinale, distributive etc. nu e consultu. In altu cursu ori in altu anu se potu luá apoi tóte.

Spuneti 30 numerale definite? Unu, doi, trei, diece, dóuedieci, osuta, omie etc. etc.

Spuneti cateva numerale nedefinite! Multu, puçinu, órc-catu, unii, atatu destulu, toti, vreunu, niciunu.

Formati 20 constructiuni, in cari sa vina nainte numerale definite pana la 100.

Diece óue costa dóuedieci cruceri. Calulu nostru e cumparatu cu patrudieci fiorini. Mosiulu e de optudieci-si-cinci de ani etc. etc.

Formati acum constructiuni, in care sa vina numerale nedefinite!

Unii ómeni sunt avuti. In scóla sunt multi scolari. Cate - o pasere e mica. Puçini ómeni ajungu acum la betranetie adunci etc. etc.

Bagati de sama; eu voiu scria acum pe tabla mai multe constructiuni, in fiacare din aceste veti vedea cate o trasera (—), trasur'a asta are sa 'nsemneze ca acolo lipsesce unu cuventu. Voi inse sa scrieti pe tablitiile vóstre totu ce scriu eu aici intocma, si apoi in loculu fiacarei trasuri sa 'mi scrieti cate unu numerale corespun-dietoriu, pe care ólu veti puté usioru aflá din intielesulu celorlalte cuvinte ale constructiunei.

Noi avemu — poranci ale lui D-dieu. Dumnedieu a creatu lumea in — dile. Iisusu avu — invetiacei. In testamentulu vechiu avem — carti. Mercurea e a — di din septemana. Petru se lepadase de Domnu Cristosu de — ori. In piatiu erau — ómeni. Dela Pasci pana 'n Rosali sunt — dile. Eu sum de — ani. Iisusu a — di dupa inviere s'a inaltiatu la ceriuri. — ómeni sunt muritori. — ómeni sunt mintiunosi. Negutiatorulu acela are — vestminte de vendiare. Eu sum alu — lea in scola. Anulu are — luni, séu — septemani, séu — dile. O di are — óre, o óra — minute, unu minutu — secunde. Unu stanginu are — urme, o urma — policari. Intieptulu Solomonu a disu: „—sunt desertatiune!“ Cine sémena —, acela va si secerá —, éra cine nu sémena --, nici nu va secerá. —

Deschideti legendarulu pagin'a 31 si scrieti pe tabl'a vóstra tóte numeralele definite la o parte si cele nedefinite de alta parte, cate se afla pe acea pagina.

Repetitiune. Ce este numeralulu? De cate feluri e numeralulu? Ce este numeralulu definitu? Ce este celu nedefinitu? A cat'a parte a vorbirei (din cate le scimu pana acum) este numeralulu? Care parte a vorbirei ne arata catatimea lucrurilor? Cum se dice acea parte a vorbirei, care nu ne spune tocma otaritu catimea lucrurilor? Cum aceea, care ne spune aceasta deplinu otaritu?

5. P r o n u m e l e.

Voi cunósceți bine pe Preotulu nostru, asia e? Cúnóscemu.

Nu cumva ve aduceți aminte, cá in Biseric'a nóstra sa fi servitu vre odata sant'a liturgia altu Preotu, nu alu nostru? Mai in lunile trecute venise odata Preotulu satului vecinu de a tienutu sant'a liturgia, pentruca alu nostru era atunci bolnavu.

Dece a venitu dara acela? A venitu in loculu Preotului nostru.

Mai scimi-ati spune templari d'astea, candu nescine sa fi tramisu undeva pe altu-cineva in loculu seu? Apoi chiaru si Domnu invetiatoriu, candu era bolnavu odata, a lasatu la noi in loculu seu pe Parintele, pe Preotulu nostru.

Dara alte casuri mai sciti? -- --

Candu asiadara nescine séu nu vré séu nu póte a 'si implini o datoria, care altufelu cata a se implini, si tramite altu omu in loculu seu, tramisulu acela se dice locutiitorulu, séu -- cu unu altu cuventu voue anche necunoscutu -- substitutulu celui, care lu tramite.

Petre, te vedu in tóte dimineti ducundu la ai vostri apa; candu -- feréscá Dumnedieu -- te-ai bolnavi, in timpul bolirei tale, cine ar duce apa in loculu teu? Frate-meu ori soru-mea.

Acela dara care aru duce apa in loculu teu, cum se dice in asta privintia? Locutiitorulu séu substitutulu meu.

O nutrice (daica), scim bine, este o femeie, ce alapta (da çitia) unu pruncu strainu, neputandu ori nevrendu m-m'a pruncului alu alaptá insasi; ce este dara acea nutrice in intielesulu nostru? Este substitut'a mamei pruncului.

Precum in viétia se intempla de multe ori, de cauta a intrebuintiá locutiitori séu substituti, tocma asia se 'ntempla adesea si in limb'a nóstra.

Spunetimi cateva diceri (constructiuni)! Vac'a manca. Copilulu e serguinte. Calulu fuge.

Dicerile vóstre sunt bune. Ascultati acum sa ve spunu si eu una: Amu chiamatu pe Petru sa vina la noi si Petru n'a vrutu sa vina.

In constructiunea acésta vine vorb'a Petru pré de multe ori inainte, si acésta nu e placutu, apoi noi nici nu vorbimu astu-felu; care dintre voi mi-ar sci dice constructiunea acésta asia, cá cuventulu „Petru“ se s'auda numai odata? Amu chiamatu pe Petru sa vina la noi si elu n'a vrutu sa vina.

Scrieti acum constructiunile aste, a mea si a vóstra, pe tablele vóstre.

Ce cuventu ati intrebuintiatu in constructiunea vóstra in loculu lui „Petru“ de alu doilea? Cuventulu „elu“.

In loculu carui cuventu s'a pusu dara „elu“? In loculu cuventului „Petru“.

Cum putem dara numí cuventulu acela, de órece s'a intrebuintiatu in loculu cuventului „Petru“? Locutiitoru séu substitutu.

Sunt óre si intre cuvinte locutiitori si substituti? Sunt.

Totusi pentru cuvinte avemu altu nume, se dicu adeca acele cu unu cuventu gramaticalu **P r o n u m e** (pentru

nume), care totu aceeași însemnează, căci pro (pentru) nume va să dica în locul numelui.

De care clasă de vorbe se ține cuvântul „Petru“? De clasă a substantivelor.

Prin ce înfașiarăm mai susu cuvântul „Petru“? Prin cuvântul „elu“.

Fiind înse că substantivele nu sunt decât însuși numele lucrurilor, d'aceia cuvântul „elu“ și toate cele de natură a lui, fiind-că se punu în locul substantivelor său pentru substantive, se numescu, cum diseiu, Pronume, adică astufelu de vorbe, care stau pentru nume care țin locu lor.

Prin ce se potu reprezentă substantivele? Prin Pronume.

Spuneti acum, ce sunt Pronumele? Pronumele sunt astufelu de vorbe, care se punu în locul substantivului.

Adaogeti și causă pentru ce, adică: spre a încunjiură neplacută repetire a acestuia (a substantivului).

Mai spuneti odată deplinu ce este pronumele?

Cate pronume cunosceti acum? Unulu: elu.

Care pôte să 'mi spuna mai multe? — — —

Acésta vedi bine anche nu puteti, desi mai sunt foarte multe de acele; înse dacă eu ve voiu spune diceri în cari vinu d'accele înainte, voi le veti află atunci de buna sama. Asiadara luati aminte! Mamă era foarte bolnavă; eu m'am rugatu de multe ori lui D-dieu pentru ea, și rugătiunea mea fu audita.

Care e aici vorbă pusă în locu de mama? Ea.

Acuma mamă era e sănătoasă, și me bucuru tare, pentrucă î dorescu ei totu binele. Care cuvântu se puse aici în locul mamei? Ei.

Spunemi cum te chiama? Joan.

Numescite tu totdeauna Joan, séu te insemnezi cate odata si cu vr'unu altu cuventu? Ba nu, eu me numescu totdeauna Joan.

Sa videmu óre ai dreptu. Pe la cate te scoli dimi-néti'a? Pela 5 óre. Dara frate-teu Petru? Si elu. Ce faceti dupace ve sculati? Ne rugamu anteiu lui D-deu, apoi Petru se duce la lucru campului. Dara tu? Eu invetiu lectiunea. Cum te numisi in respunsulu acesta? Eu. Si cum nu te numisi? N'am mai disu Joan. Ce cuventu ai intrebuintiatu in loculu lui? Cuventulu „eu“. Asiadara anche cu ce cuventu te mai insemnezi? Cu cuventulu „eu“.

Cum se chiama vecinu-teu? Nicolae.

Numescilu tu totdeauna Nicolae, ori lu mai insemni aorea si cu alta vorba? D. e. Cum i-ai spune lui, ca amu disu eu, ca tu esci astadi spalatu si curatitu bine, éra elu nu? Invetiatorulu dice, ca eu sum astadi spalatu si curatitu bine, éra tu nu.

Ce vorba intrebuisi aici in locu de Nicolae? Tu.

Notativa bine: Insulu séu persón'a, care vorbesce, dice d'espre sine eu si se numesce persón'a anteia; persón'a catra care se vorbesce, se póte insemná cu tu si se numesce persón'a a dóua; éra persón'a séu lucrulu despre care se vorbesce forméza a trei'a persóna.

Care e dara antei'a persón'a? Persón'a, care vorbesce.

Si cu ce se insemnéza acésta? Cu eu.

Cum se numesce persón'a catra care se vorbesce? Persón'a adóu'a, si se insemnéza cu vorb'a tu.

Despre ce póte vorbi persón'a anteia si a dóu'a? Despre a trei'a persóna.

Ce numinu a trei'a persón'a? Ori-ce persón'a ori lucru, despre care se vorbesc.

Póte fi persón'a a treia de diferite genuri? Póte si trebue sa fia, deórece fiintiele sunt de genuri diferite.

La ce dara mai trebe bagatu sam'a la persón'a a trei'a? La genu.

Sa 'ti spunu unu esemplu: Eu potu sa te asigur, ca tu vei face odata mare bucuria tatalui teu, apoi elu si ascépta acésta dela tine.

Cine e aici persón'a anteia? Dumniata.

Dece sum eu anteia persón'a? Pentruca D-ta esti persón'a vorbitóre si 'ti dici „eu“?

Care e a dóu'a persón'a? Aceea sum eu, caci D-ta vorbesci catra mine si me insemnezi prin „tu“.

Care e a trei'a persón'a? Aceea este tata-meu.

Care vorba tiene aici locul vorbei tata? Vorb'a „elu“.

De care genu se tiene Vorb'a tata? De genulu masculinu.

Insemnative: „elu“ insemnéza a trei'a persón'a de genu masculinu.

Candu inse eu in constructiunea de sus, asiu fi vorbitu de mam'a ta, cam asia: „Eu potu sa te asigur, ca tu vei face odata mare bucuria mamei tale;“ — cum ar trebui sa dicu mai departe? „Apoi ea si ascépta acésta dela tine.“

Spune si acum, care e aici persón'a a treia? „Ea“.

De ce genu e vórb'a mama? De genulu femininu.

Prin urmare de ce genu trebe sa fie si vorba „ea“, tieindu aici locul vorbei „mama“? Totu de genulu femininu.

Sa ne notamu: „ea“ este a trei'a persón'a de genulu femininu.

Dupa tóte aste de cate genuri póte fi persón'a a treia?

De dóue genuri, dupacum sunt si tóte substantivele in limb'a romana, adica séu de celu masculinu, séu de celu femininu.

Anche odata spunetimi cum se numesce persón'a antea? Eu.

Cum se numesce a dóu'a persóna? Tu.

Cum póte fi a trei'a persóna? A trei'a persóna póte fi ori-ce persóna ori lucru din lume.

Cate genuri distingemu la persón'a a trei'a? Dóue, genulu masculinu si femininu.

Prin ce se insémna genulu masculinu? Prin „elu“.

Prin ce celu femininu? Prin „ea“.

Pentruce trebe in persón'a a treia sa bagamu sama si la genuri? Pentruca genurile nu se pronunçia prin unulu si acelasi pronume.

Ce obiecte arata pronumele: eu, tu, elu (ea)? Ele arata de-comunu persóne.

Din caus'a acésta ele se dicu asiadara Pronume personale.

Ce sunt dara pronumele personale? Sunt astufelu de vorbe, ce se punu mai cu sama in loculu numeloru de persóna, uneori inse de lucruri.

Urméza flessiunea pronumelui acestúi, cu cele ce mai sunt de notatu despre elu, cari tóte se potu invetiá totu in modulu acestu, fara cá scolarulu sa simta vre o mare greutate. Dupa ce scolarii sciú aceea bine invetiatorulu face cu ei felurite exercitii, precum vediuramu la celelalte parti ale vorbirei, din care producemu si aici unu esemplu.

Ve dictezu urmatórele constructiuni lasandu afara pronumele si tienendu repetirea neplacuta a substantiveloru; voi inse sa le coregeti in urma bine, adica sa intrebuiti pronumele unde se cuvine.

»Plecaramu astadi amendoí cu vecinulu la scalda, eu

me scaldai dara vecinulu nu, pentruca vecinului nu i-a placutu acolo. — Scolariulu, care se pórta bine, e totu cu inim'a buna, caci scolarulu e totdeauna laudatu. — Jucandune odata cu sorumea amendo, din templare am spartu unu vasu scumpu; parintii ne luara la intrebare pe cate unulu, eu am spusu numai decatu adeverulu, dara sorumea nu; deaceea pe sorumea o batura, pe mine nu. — Invetiatorulu intrebá pe Victoru si pe mine, ca Valeriu dece nu veni la scóla; inse Victoru si eu iam respunsu, ca Valeriu ar veni daca n'aru fi bolnava mum'a lui Valeriu; apoi ne intrebá éراس, ca deunde sciu Victoru si eu acésta, Victoru si eu inse invetiatorului spuseramu, ca am vorbitu cu suror'a lui Valeriu, si suror'a ne spunea acésta plangendu etc. etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Spunemi cu numele tóte lucrurile, ce le ai tu aici in scóla? Carte, péna, linialu etc.

Cum numesci aceea, ce tiene de tine? Alu meu.

Asia e, tu dici: Acesta e linialulu meu, calamariulu meu, asta e cartea mea, pén'a mea.

Dara cum ai dice, candu lucrurile aste nu s'ar tiené de tine, ci de vecinulu teu, si tu tocma le-ai dá lui? Asiu dice: acesta e linialulu teu, calamariulu teu, asta e cartea ta, pén'a ta.

Asiadara ce tiene de tine arati cu „meu“, si ce tiene de vecinu-teu cu „teu“.

Inse ce vorba ai pune tu in loculu lui „meu“, „teu“ dupa vorbele „linialu“, „calamariu“, candu obiectele aceste nu s'ar tiené nici de tine nici de vecinu-teu, ci de unu alu treilea pruncu, despre care tocma ai vorbí acum? Acesta e linialulu seu, calamariulu seu.

Ce ai aratatu tu prin tóte aceste? Am aratatu ca ale cui sunt, séu de cine tienu obiectele numite.

Va sa dica, cu alte cuvinte ai aratatu stapanirea séu posesiunea acelor lucruri.

Prin ce vorbe insemnasi tu aici posesiunea linialului, calamariului, etc.? Prin vorbele meu, teu, seu.

Vorbele meu, teu, seu arata inse aici nunumai possessiune, ci infaçisezu totodata si numele carei persóne? Alu acelei persóne, care se afla in posesiunea lucrului numitu.

De acea se tienu ele de care classa de vorbe? De pronume.

Inse, cá sa le deosebimu de pronumele personale, trebe sa le damu unu asia nume, care totodata sa insemneze si aceea ca ele arata o posesiune. Acesta nume este pronume posesive.

Ce sunt dara pronumele posesive? Pronumele posesive sunt astufelu de vorbe, care arata persón'a, de care se tiene posesiunea unui lucru.

Cate pronume posesive cunosceți acum? Trei: meu, teu, seu.

Dupa invetiarea flessiunei acestoru pronume, sa tréca invetiatorulu érași la exercitii. Unu esemplu urméza si aici; acele inse potu fi fórte inmultite.

Cautati in constructiunile urmatóre pronumele posesive.

Tata me numesce fiulu seu. — Mam'a me numesce fi'a sa. — Invetiatorulu are scolari si scolaritie. Invetiatorulu ne numesce scolarii sei. — Noi i dicemu invetiatoriulu nostru. — Cas'a asta e scól'a nóstra. — Servitiulu unui invetiatori este greu. Eu voiu fi pururea ascultatoriu de invetiatoriulu meu. — Rógase invetiatorulu vostru la D-deu in scóla? alu nostru se róga in tóte dile in inceputulu si finitulu prelectiunei.

Sa scria fiacare dia capulu seu cate 4 constructiuni,

in cari sa vina inainte pronume posesive; din aceste patru constructiuni dóue sa sté in singularu si dóue in pluralu.

Cautati in legendariu pag. — tóte pronumele posesive.

(Mai departea continuare a pronumelui — in fasciór'a viitóre.)

Sciri scolare.

Brasiovu. Precatu ne sunt mai rari barbatii aceia de stare, carii invapaiati de amórea pentru natiune privescu in tóta vícti'a de cea mai insemnata, mai santa datoria a loru: a sacrificá pentru natiune, pre atatu sunt aceia mai scumpi mai de pretiuitu, si perderea loru e pentru natiunea, ce altraminte fu fericita a' i numerá 'ntre fii ei, cu atatu mai semtita, cu atatu mai durerósa. Tristu adevveru si greu de purtatu candu suntemu siliti alu esperiá! Inse e adevveru puru, si n'avemu ce-i face!

Cu asemenea adevveru a trebuitu sa ne dedamu érase in septemanele trecute aici in Brasiovu prin mutarea la cele eterne a negutiatorului si eforului scóleloru romane de aici D.

JOAN JUGA de BACT,

a unui din cei mai credintiosi si mai folositoriu fii ai natiunei nóstre. Façia cu faptele nobile ale marinimosului barbatu sunt vorbele multu mai defectuóse, decatu a puté infaçisiá pe cele d'antciu in adevverat'a loru stralucire, d'aceea ajungandu acum la faptele Lui, eu trebe sa tacu, cá se vorbésca ele.

Marininosulu romanu, afara de alte multe ajutóre insemnate ce lea datu in viéti'a lui la intemeerea Bisericeii Santei-adormiri de aici si in alte multe parti, parte sciute parte anche necunoscute, dete la infiintiarea primei scóle romane lunga acea Biserica unu ajutoriu de 630 fl. v. a.; in cursu de 15 ani a platitu in secretu tasse scolastice cate 4 — 10 fl. pe anu pentru cate 2 — 3 scolari lipsiti, afara d'acésta a intinsu ajutóre la mai multi dintre juristi pe 3 si 4 luni inainte; la cladirea scóleloru romane de aici daduse 1260 fl.; la fondulu professoralu alu Gimnasiului romanu de Brasiovu 1207 fl.; spre scopulu organisarii gremiului comertialu romanescu 1575 fl.; la cumpararea caseloru pe sam'a seminariului teologicu greco-orientalu din Sibiiu in anulu 1851 315 fl.

Tóte aceste si altele asemenea le impliní nobilulu Romanu anche mai demultu; decurendu inse, pela finitulu vietiei lui, si-a completatu neperitórea cununa a fapteloru sale prin urmatórele:

A testatu adica 1) Gimnasiului nostru de aici 12,600 fl. v. a., cá „fнду professoralu“; venitul acestuia anu-
 alu de 630 fl. sunt a se dá cá plata anuala profesorulu gimnasialu de istoria si geografia; — 2) 6300 fl. v. a. cá »fнду de pensiuni profesorali si stipendii scolastice“; fondulu acestu are a se 'ntrebuintiá numai dupa ce se va duplicá, adica candu va cresce la sum'a de 12600 fl.; — 3) 4200 fl. in folosulu spitalului civilu din Brasiovu pentru suferind'a omenire si anume „pentru bolnavii de natiune romana“; 4) 2100 fl. in moneta sunatóre (argintu), ale caroru interese sunt a se impartí in totu anulu la Santu-Joan, dio'a onomastica a reposatului, intre veduve si orfani miseri din Brasiovu, — 5) 2100 fl. si o holda in fondulu Bisericeii Santei-adormiri din Brasiovu; — 6) 1225 galbeni,

că fondu, venitului carui e destinat „pentru maritarea fetelor romane serace, crescute în fric'a lui Dumnedeu.“

Aceste sunt dara neperitórele monumente ale iubirei lui de ómeni, pe care repositulu si le-a înaltiatu însusi p'ó bas'a atatu de sigura, unde voru traí pe tóte timpurile.

Mutarea Lui din viétia a fostu în 12 Marte trecutu, la 10 óre sér'a, dupa o bolire de patru zile de aprinderea plumaniloru, în etate de 72 de ani.

Inmormentarea se tienù în 15. Marte la trei óre dup'a-mézi, la care luà parte numerulu celu mai mare alu locuitoriloru cetatii, cu care ocassiune multu stimatulu D. Protopopu Joan Popasu, acéstu oratoru rar, tienù o cuventare inmiscatóre, ce a storsu lucrimi din ochii auditoriloru.

Asia finí **Joan Juga**, acestu binefactoru alu natiunei; numele lui inse va fi nemuritoriu, cá si faptele lui!

Fia 'i tieran'a usióra!

y.

Hatiegu. În vicariatulu Hatiegului prin steruinti'a D-lui vicariu (gr.-cat.) Gavriile Pop, s'a proiectatu a sacrificá cu puteri unite la infintierea unei scóle centrale în Hatiegu, si, desi sunt carii în locu sa înainteze acésta întreprindere, se sílescu în totu modulu a pune pedeci realisarii lucrului, totusi e sperantia, ca partea progressista va reusá; ceea-ce e si de doritu.

Fagarasiu. Comun'a romana bisericésca de confessiunea gr.-orientala de aici s'a invoitu a compune léf'a invetiatorésca prin repartitiune; acésta se face asia, ca familiile, ce facu aceea comuna, s'a impartitu în trei stari séu clase, — cele de starea anteia platescu fiacare cate 2 fl. v. a. pe anu, cele de a dóu'a 1 fl. si cele de a trei'a 30 cruceri v. a. Astfelu ese în totu anulu o suma de 155 fl. plata pentru invetiatoriu, cari în asemenare cu

banii de scóla de pana acum numai de 21 fl. v. a. sunt oricum unu frumosu pasiu intru inaintarea acelei scóle. Proiectulu, asternutu fiindu Inaltei Locutiintie, s'a aprobatu de catra Inaltu-Aceesi, si in modulu acestu s'a asiguratu acum viitoriulu acelei scóle. Staruinti'a D-lui Protopopu Petru Popescu, -- unu adevratu amicu alu scóleloru, in tractulu caruia se facura insemnate imbunatatiri in sfer'a acésta, — a contribuitu celu mai multu la efectuירה acestui lucru atatu de laudabile, catu si de folosu.

Aradu. Institutulu preparandialu de aici, multe alte asiedieminte, omenirea patiminda si in deosebi natiunea romana a perdutu pe unulu din cei mai mari spriginitori ai sei. D. Joan Belovicu negutiatoriu si directorulu localu alu scólei din Banatu-Comlosiu reposà in Marte trecutu in etate de 70 de ani. Acestu barbatu generosu a daruitu inca inainte de an. 1848 o suma de 700 fiorini m. c. pe sam'a numitului institutu preparandialu, prin care era a se intreprinde o cladire nóue a catorva odai de prelegere, caci cele aflatóre sunt in stare ticalósa. Desi reposatulu nu si-a pututu videa dorinti'a realizata pana a trairu, caci inaltulu Ministeriu de cultu si invetiamentu, tien-tandu la unu viitoriu frumosu alu institutului numitu, a o-taritu, cá preparandi'a sa se impreune cu o scóla capitala, si asiadara cu dani'a acésta d'impreuna cu banii din vinderea casei institutului mentionatu sa se zidésca totu la unu locu incaperi si pentru 4 clase ale scólei capitale, la care aru mai contribuí si orasiulu: totusi binefacerea lui are — in modulu acestu -- unu pretiu si mai inaltu pentru institutu. Sum'a numita e depusa in cas'a de pastrare de aici, este asiadara in crestare. Inca traindu reposatulu a priimitu dela inaltulu Ministeriu descoperירה complacerii Inaltu-Aceluiasi pentru acésta marétia binefacere, asemene i se aduse multiumita si din partea oficiolatului tienutalu;

n'a lipsitu, firesee, nici corpulu professoralu de preparandia a-si face datornic'a multumire pentru acésta.

Dara nu e numai unica flórea acésta in cunun'a lui de fapte bune; asemenea binefaceri a mai facutu reposatulu multe in viéti'a sa, care ajungandu la cunoscinti'a Maiestatei Sale préinaltiatului si prébunului nostru Imperatu, acela fu decoratu cu ocrucea de aur pentru merite.

La trist'a scire despre reposarea acestui barbatu demnu, nu lipsiramu nici noi aici, intru semnu de recunoscinti'a datornica, a serbá acestu casu durerosu prin inaltiare de ferbinti rugatiuni catra Atolu-putintele pentru sufletulu lui celu bunu.

Fia, cá Domnedeu sa ne daruésca catu mai multi asemenea barbati aprinsi de inaintarea natiunei loro si insufletiti de binele omenimei, — si cá amintirea lui Joan Belovici sa fia eterna!

(*Conferintie scolare*). Afllamu cu bucuria dintr'o corespundintia a D-lui Ignatiu Szabo publicata in numerulu 3 alu „Fóiei pentru minte etc.“ a. c., ca in dieces'a romana gr.-cat. a Oradei-mari sunt introduse conferintiele séu „adunarile tienute in caus'a scóleloru populare“. D-lu corespundinte aratandu necesitatea si folosulu acelu institute, face la urma cunoscuta publiculu modalitatea cu care au dalina de a se tiené adunarile acele, care e urmatórea.

Se tramítu anche de timpuriu dela Ordinariatulu diecesanu, cá dela jurisdictiunea suprema a scóleloru populare diecesane la tóte protopopiatele: ordinatiunea cuvenita pentru tienerea adunarilor anumite, precum si consemnatiunea obiectelu atatu teoretice, catu si practice, cari va sa fia bas'a detiermurita a desbateriloru si a vederei metodelu practiculu intru institutiunea poporulu.

Tesele propuse pentru desbatere in anul 1859 a fostu urmatórele :

„Unulu dintre preoti va vorbí: Despre crescerea religiósá-morala, si cum se póte aceea efeptuí in scóla.“

Éra pentru invetiatori resolvirea intrebatíuniloru:

1. „Cum va face invetiatoriulu placuta scól'a tineriloru si prunciloru ?

2. Cum va steruí si sustiené luarea-aminte sub timpulu invetiaturei, fara de obosirea scolariloru ?

3. Care modu de invetiare e mecanicu, si care e iscusitoru séu cultivatoriu ?

4. Care e metodulu spicarei Legendariului? sa se ia unu esemplu din Legendariu despre lucrarea pamentului si folosirea lui cea mai buna, si sa se splice prunciloru dupa regulele metodei.

5. Ce e calcululu mintélu (de capu) si care e metodulu lui ?

6. Ce sunt franturile diecimale, si cum sunt folosite intru aflerea valórei austriace din valórea mon. conv. (cu esemple) ?“

V. A. Diaconii, cá inspectorii scóleloru districtuale detiermurescu in cointielegere cu preotii districtuali tempulu si locul adunarei Adunarile se tienu in tóte districtele protopopesci cam cu aceeași modalitate. Referintele produce de esemplu un'a din acele conferintie, la care luá parte si D-Sa, si care fu tienuta in fiinti'a de faéie a protopopului districtualu, a tuturoru preotiloru, invetiatoriloru si inspectoriloru scolaru civili din totu districtulu, si cá propasirea teoretica sa fia vedita si in procederi practice inaintea tuturoru invetiatoriloru, a fostu provocati toti invetiatorii de a aduce cu sine cate doi scolaru mai buni, cu cari a debutu apoi de a 'si arató premergerea facuta.

Dupa chiamarea ajutorului spiritului santu a mersu

tóta adunarea insoçila de o multime de poporu la scóla, unde s'a inceputu si a decurea desbaterile in rendulu celu mai bunu; rezultatulu desbateriloru s'a trecutú intrunu protocolu.

Ne place fórté multu a fi atatu de norocosi, d'a ne vedé anche d'acum implinita dorinti'a sprimata in prim'a fascióra a „Amicului“, d'a puté incunoscintiá pe publiculu nostru de asemenea pasuri imbucuratóre. V. Ordinariatu Oradanu a apucatu in modulu acestu pe calea cea mai sigura catra ridicarea scóleloru la starea cea infloritóre, correspundietóre spiritului timpului, semnu, ca in fruntea trebiloru scolare sunt acolo barbati de specialitate, demni de asia chiamare inalta, nobila.

Ceea-ce amu mai dorí inse in asta privintia este, cá intregu rezultatulu acelorú conferintie sa se aduca totdeuna de prin totu loculu la cunoscinti'a publica, cá astu-felu mesurile acele salutarie sa reverse folosulu lorú si asupra altora, ce nu sunt anche norocosi a se puté bucurá d'asemene institutiuni.

Ordinatiuni.

Determinatiunile nóuei legi industriare in privinti'a scólei populare.

Maiestatea Sa c. r. apostolica prin prénalt'a patenta din 20. Decembre 1859, avendu de cugetu a regulá intr'o forma si a usiorá pe catu se póte intreprinderea industriara in imperiu, s'a induratu a aprobá o nóua lege

industriara, ce cu 1. Maiu a. e. a si intratu in activitate pentru totu cuprinsulu imperiului afara de teritoriulu administrativu venetianu si de confiniulu militare.

Ne luamu voia a publicá si noi in urmatóarele acele determinatiuni ale legii numite, ce sunt relative la scól'a populara si la organele aceleia:

„Amasuratu puntului V. c. h. i. alu prénaltei patente nóu'a lege industriara nu se aplica la urmatóarele ocupatiuni si intreprinderi, cari se voru tractá si d'acum inainte dupa prescriptele ce esistu in privinti'a loru: activitatea literaria si dreptulu editurei proprie a autoriloru; ramii de castigu ai invetiamentulu privatu precum si a educatiunei si a instituteloru ce se referescu la acésta; lucrurile de meseria ale instituteloru publice de invetiamentu“.

„Prin §. 19 alu legei industriare, comerciulu ce se marginesce numai la carti de scóla si de rugatiuni, ori carindare si chipuri sante se excepta dela meseriile (concessiunate), ce se ocupa numai cu producte de presa“.

Dupa §. 32 „la aprobórea asiedieminteloru de intreprinderi, ce se intreprindu prin lucratoria, cu focu, ori masine cu vaporu ori opere idraulice, ori cari prin influintiele loru stricatióse sanetatii, ori prin modulu intreprinderi periculosu securitateri, ori prin mirosulu reu, ori sunetulu straordinaru sunt accomodate spre a periclitá ori superá pe vecini — dirigatori'a are sa examine peste totu pe drumulu celu mai scurtu relele ce vor occure a se luá in consideratiune si va prescria conditiunile si marginirile necesarie. In privinti'a acésta va avea mai alesu grige de aceea, cá din atari asiedieminte de intreprinderi sa nu se nasca nici o pedeca pentru biserici, scóle si alte institute“.

„§. 84 statoresce, cá in lucratorie de intreprinderi industriare mai mari, unde de-cumunu lucra laolalta mai multi de 20 de lucratori, fara distingere de genu si de betranetie, sa fia aiftu unu regulamentu de servitiu, in care se vor esprimá, intre altele, si dispusetiuni despre aplicarea pruncileru in privinti'a puteriloru fisice si in privinti'a invetiamentulu scolaru prescriu, apoi despre timpulu

catu tiene lucrulu Unu duplicatu din regulamentul de servitiu este a se presentá auctoritatei.“

„Prin §. 86 se opresce, cá pruncii mai mici de 10 ani sa nu se aplice nici de catu la lucru in intreprinseture industriare, éra cei preste 10 inse sub 12 ani se voru puté aplicá numai prelunga aducerea unei adeverintie de permissiune, data de catra antistele comunalu la cererea tatului ori a tutorului loru, apoi de aplicatu se voru aplicá numai la lucruri d'acele, cari nu sunt periculóse pentru sanetate si nu impedece desvoltarea corporala“.

„Adeverinti'a de permissiune se va dá numai atunci, candu se va videa, ca amblarea la scóla ordinare se póte uní cu aplicarea la intreprinsetur'a industriare, séu candu intreprinsetorulu industriaru a ingrigitu din destulu, prin infiintiarea de scóle speciale, pentru invetiamentulu prunciloru in conformitate cu ordinatiunile auctoritatei scolare“.

„Dupa §. 87 timpulu de lucru pentru persóne dela 14 ani in-josu nu póte trece pe di peste 10 óre, eara pentru persóne dela 14 ani in-sus inse sub 16 ani, nu póte trece peste 12 óre. La lucrulu de nóptea, adeca la lucrulu dupa 9 óre sér'a si inainte de 5 óre dimineti'a nu este permisu a aplicá persóne sub 16 ani, afara de casulu acela candu acele se afla la meserii, unde se lucra di si nópte; inse cele sub 14 ani nici atunci nu. In casurile unei lipse strordinare de lucru, se póte totusi estinde timpulu de lucru, in modu provisoriu, cu dóue óre pentru lucratorii sub 16 ani, inse numai pentru unu restimpu celu multu de patru septemani“.

„§. 95 indatoréza pe datatorulu de invetiamentu a impune invetiachelului minoranu a fi lucratoriu si moralu, a-si impliní detorintiele religióse, a amblá la invetiamentulu prescriu de lege, éra de va fi custandu in locu o scóla speciala pentru invetiaceii de unu ramu de industria, a' i impune a amblá si la acésta scóla“.

„Dupa §§. 114 si 119 scopulu formandeloru corporatiuni industriare custa mai cu sama si in inaintarea instituteloru si pregatitorulu, cari constitue conditiunile intereseloru comune industriare. Anume sntt acele indatorate a fundá si a face cá sa prospere scólele speciale si a supravighiá peste ele“.

„§. 133 pune o pedépsa de 10 fl. pana la 400 fiorini

pe toți acei, cari lucra contra determinatiunilor despre susceperea, aplicarea si tractarea invetiaceilor“.

„§. 137 statorcesce, ca candu o abatere contra prescriptelor despre tractarea invetiaceilor séu a copiilor aplicati la lucru aru fi astufelu, cá sa se véda a fi periculosu a i se mai increde industriarului si mai departe, atunci dreptulu de a tiené invetiacei, séu de a aplicá baieti la lucru i se va puté detrage pe unu timpu determinatu, séu pentru totdeuna, nependinte dela pedéps'a ce cade asupra lui dupa legea de fație si dupa legile penali universale“.

Un'a din cauzele capitale ale seraciei, despre care atata ne plangemu, si care in — adeveru, dupa discordia, e cea mai grea pedeca a propasirei nóstre, — este lips'a clasei de meseriasí in poporulu nostru, o impregiurare acésta, care nedelaturanduse nici acum, devine pe viitoriu anche si mai periculósa prosperitatii nóstre de cum a fostu in trecutu. Drumulu catra croirea acelei clase si astufelu catra smulgerea din bratiile miseriei pe viitoriu e acum deschisu si oblitu si pentru noi prin préntal'a patenta din 20. Decembre a. t. Nici unu poporu din marea Monarchia nu va puté semtí mai tare bunatatea nóuei legi industriare, decatu Romanulu, carele considerandusi starea vaierabila de pana acum, privesce in aceeași deschiderea esvóreloru de in-starire pentru elu.

Inse aici scól'a populara are sa efectue celu mai multu, dela ea depinde modulu in care poporulu nostru se va scí folosí pe viitoriu de acea lege, caci a scólei este problem'a d'a desceptá in generatiunile viitóre spiritulu de totu ce e bunu si folositoriu, asiadara si spiritulu de industria, care pena acum ne-a cam lipsitu.

Tendinti'a scrierei nóstre ne-a ertatu a trece aici in colónele ei numai acele dispușetiuni ale préntal'tei patente de mai sus, care sunt relative la scóla, si a caroru cunos-cintia e neaparata pentru ómenii scólei, inse nu dubitamu, ca fia care dintre DD. docinti si inspectori si-voru procurá nóu'a lege industriara in intregu cuprinsulu pe caile cunos-cute si se voru pune cu totu adinsulu pe studirea ei, sciindu, ca ei sunt chiamatii, d'a capacítá si pe poporulu celu crescutu despre ale ei folóse.

In Brasiovu si in Sibiiu a esitu demultu nóu'a lege

industriara in traducere fórte buna romanésca, care dela libreri'a lui S. Filtsch in Sibiu se póte trage ori-candu cu pretiuri moderate.

V a r i e t a t i.

Lacrimióra

pe mormentulu lui CAROLU GRAMA. *)

„Versa est in luctum Cythara mea.“

Job. XXX. 31.

Precumu o flóre svava, ce cresce in campia

La radiele de sóre, predulce suridiendu; Cluj

Candu vine-unu ventu feroce cu cruda vigelia,

Si svav'a flóre rupta decade la pamentu:

Asia se stinse frate! iubit'a ta viétia,

Venindu tiran'a mórte cǔ-alu ei spiratu ghiatiosu,

Si anche 'n teneretie, in svav'a demanétia

Fusesi silitu a merge 'n mormentulu celu gerosu.

Ah! unde este tonulu placutu alu lirei tale?

Ah! unde-i e acordulu amenu, incantatoriu?

*) Carolu Grama, unu teneru de mare sperantia, s'a mutat in 27-ea Feb. a. c. la fericirea eterna, abia ajungendu primavér'a a 22-a a vietiei Sale! Trista fie intemplanrea acésta pentru toti amicii si cunoscutii lui, cari a stimatu in densulu unu teneru adeveratu romanu, cu anima flacaranta pentru totu ce e nobilu, maretiu, si santu! De proprietatile cele frumósa ale acestui teneru s'a tienutu si aplecarea spre poesia, ce se vede chiaru d'in versuitele lui esite in Almanaculu edatu pr'in Societatea de leptura a junimei romane de Orade, si d'in cele doe Apoteose, d'intru cari un'a pe mórtea Juristului Branu, éra alta pe mórtea fostului meu amicu si conscalariu Ioane Corhanu, a ésitu dela densulu 1854. — — — Fiindu dara elu unu amicu bunu alu luminarei si culturei nationale, credu ca si amicii Scólei romane bucurosu voru vedé versulu acestu — pe langa tóte debilitatile lui — in colónele „Amicului Scólei.“ — J. Pappfy.

Ce-Asia frumosu cantase amórea natiunale,
 Si dilele marite acestui bravu poporu?!
 Tacuse pe vecie! mai multu nu va sa sune
 Pe córdele-i sonóre, vr'unu cantecu svavu, iubitu;
 Nu sentiuri esaltate, amórea de natiune,
 Ce 'n peptulu teu ferbinte cu-alatu zelu ai nutritu!
 De ce-ai lasatu pamentulu Asia curendu, ah flóre!
 Sborandu d'in sinulu nostru in léganulu cerescu?!
 De ce-ai lasatu in lacrimi, — in lacrimi de dolóre
 Parintii, fratii-amicii, cari plangu si te gelescu?!
 Lasasi, lasasi pamentulu! c'aici nu ni se'nchina
 Dulcétia, bucuria; numai amaru, nevoi;
 De rumpi o rosa mica, unu centu de ghimpi te'nspina; —
 Salutea numa 'n ceruri suride catra noi.
 Repausa dara frate! repausa 'n liniscire,
 Sa-ti fia pacea-eterna! sa-ti fia somnulu linu;
 Nu peste multu! -- mi siopta o tainica sentire, —
 Te voi imbratosiá susu, in ceriulu celu seninu!
 Si pan'atunci me érta, oh umbra adormita!
 Sa vinu cateodata la tristulu teu mormentu, —
 In ór'a cea de nópte, candu firea-i liniscita,
 Candu singura dorcrea vighiéza pe pamentu;
 Sa udu cu lacrimi calde cenusi'a ta recita;
 Pe pétr'a-ti mormentale sa punu unu sarutatu;
 Ca-Asia dóra-mi va trece dorcrea mea cumplita,
 Si-amarulu, ce me róde in peptu neincetatu!!!

Justinu Pappfy,

Teologu gr. c. Oradanu.

— In Nrulu 14 a. c. alu „Curielului scolaru austriacu (Schulbote) din Viena aflamu o critica asupra fasciórei prime a „Amicului Scólei“ subscrisa G. B., pe care multimea altoru materiale de tiparitu fačia cu angustimea colóneleru acestei scrieri nu ne érta nici de cum a o publicá dupa totu cuprinsulu ei; ne marginimu asiadara a atinge numai atatu, ca aceea e pentru noi recomandatóre si ne pare bine, ca nici din partea acésta nu suntemu trecuti cu viderea. Recensentulu e multiumitu cu tóte afara de dóue: adica cu ortografi'a si cu aceea, ca pré tare ne ferimu de cuvinte straine (neromane). Catu pen-

tru cea danteiu, avemu d'a reflectă, ca la noi anche nu se afla pana acum statorita o ortografia cu litere strabune recunoscuta de natiunea intréga, si d'aceea sunt mai multe sisteme ortografice dintre cari a decide, care e cea mai buna, e fórte cu greu, nici nu e competentu la acésta numai unu individuu; lucrulu acestu remane dara rezervatu pe sam'a unei autoritati mai mari, cum ar fi o academia, séu o societate erudita. Avemu mare sperantia, ca nu e departe timpulu, candu se va aplaná si diferinti'a acésta, ori p'o cale ori pe alta. In privinti'a acésta dara noi nu urmamu pe nimeni, dupacum cugeta D-lu G.B. fóia, ei damu voia totu insului a-si scria articuli dupa ortografi'a ce i se pare mai buna, si fiindune scopulu unirea puteriloru, danu locu si unora si altora fara d'a impune cuiva cu sil'a cutare sistema de ortografia. Lucrulu capitalu e, cá sa scriemu cu litere strabune, in celelalte e mai usioru a ne 'mpacá. — Catu pentru punctulu alu doile, ca pré fugimu de cuvinte straine, noi cá ómeni de omenia, socotimu a fi multu mai bine a nu tiené ce e alu altuia, pe-candu avemu alu nostru.

— In Scrierea pedagogica intitulata: „Zeitschrift für die österreichischen Realschulen und verwandte Lehranstalten“ din Viena bros. 1. a. c. pag. 63 citimu: „Jurnalistic'a pedagogica a Austriei a capatatu unu nou crescamentu prin „Amiculu scólei“ ce ese in limba romana dela inceputulu anului curentu, si care de buna sama nu va remané fara de influintia inaintátore pentru viéti'a scolara a Bucovinei“. Acésta, verisimilu ca din greséla, ne tiene a fi asiadara in Bucovina.

Recensiuni.

Invetiatoriulu si Poporulu, despre bunastarea materiala si propasirea spirituala. De At. Marianu Marienescu. Sibiu 1858, cu tiparulu diecesanu. 121 pag. in optavu. Pretiulu 40 cr.

Se simte la noi o mare trebuintia de carti bune populare, si cu catu acésta lipsa e mai mare, cu atatu cu mai mare bucuria salutamu si imbraçosiamu orice productu de felulu acestu, si anche cu atatu mai virtosu unu opu, ce tractéza toema „despre bunastarea materiala si propasirea spirituala“— totulu, ce se cere la fericirea unui poporu!

Scopulu ce l'a avutu D. M. cu edarea opusculului acestui se cuprinde lamuritu in cuvintele D-Sale din prefația: „că poporul nostru sa'si cunósca lipsele, pentrucá sa le invinga, si cá sa-si cunósca datorițiile, pentrucá sa le implinésca spre imbunatatirea sortii sale.“

Materialulu e impartitu fórte corespundietoriu asia: „De ferircirea unui poporu (Bunastarea si cultur'a presto totu)“ pag. 5—20. „Bunastarea materiala. A) Industri'a. Meseriele si fabricele,“ pag. 21—59. — „B) Economi'a de campu“, pag. 59—86. — „C) Negutiatóri'a (din launtru si din afara)“, pag. 86—96. — „II. Cultur'a generala (inteliginti'a séu ómenii invetiati)“, pag. 96—123. Tóte se respica bine intr'unu modu instructivu si lesne de cuprinsu. In elaborarea opului autorulu si-a alesu form'a de dialoguri. Limb'a e usióra, dara vie si atractiva.

Dorimu dreptu aceea o catu mai mare latire a carticelei numite, si o recomandam cu deosebire invetiatoriloru, preotiloru si la toti cari au d'a face cu poporul nostru si le jace la inima binele lui. Pentru premii ale diligintiei scolariloru bravi cu ocasiunea esamelneloru, este cea mai buna carte.

In Editur'a c. r. de carti scolastice a esitu la lumina unu **ABC-dariu de pariete romanescu** in dónesprediece foi mari. Unu esemplaru iutregu, cu inviatiune de a 'lu intrebuintiá, costa 1 fl. 15 cr. n., afara de a 8-a fóia, care costa 18 cr. n.

Esirea la lumina a acestei demultu dorite carti ajutatóre este pentru noi de atata mai mare insemnatate, cu catu audimu, ca inal-tulu Ministeriu de cultu si invetiamentu a rinduitu introducerea ei in tóta Transilvania in scólele populare cu scolari romani, si ca in privinti'a acésta s'a si facutu din partea inaltei Locutiinti a nóstre cuviintiósele dispusetiuni catra competintele Ordinariate.

Déca luamu in consideratiune, cum copii cei mici, caroru li se da ABCdariulu in mana fara timpu, ilu rupe, fara sa fi invetiatu ceva din elu, si cum se vaieta parintii scolariloru, ca nu au pe ce le cumperá cartile cuviintióse, trebe sa vedemu in cartea numita unu ajutoriu fórte insemnatu la propasirea invetiaturei si anche cu atatu mai mare, cu catu invetiatorulu provocandu pe unulu si pe altulu din scolarii incepetori, cá sa i arate literele séu silabele cuviintióse, séu aratandu elu unuia séu altuia aceste, totodata incórdá atentiunea tuturoru celoralalti si i face sa invetie literele etc. cu multu mai iute, de cum se póte face acésta in carti singulare. Prelunga acésta pretiulu — 1 fl. 15 cr. pentru o scóla — e destulu de moderatu, din care apoi se potu folosí sute de incepetori. Cartea numita mai are si acelu folosu, ca sta intréga din foi aternate de pariete, care cá nisce icóne statatóre inaintea ochiloru copiiloru lucrura pururea in tiermuri'ta loru minte si o desvólta pe nesciute intr'unu gradu insemnatu.
